

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 (1) Bahar / 2020: 112-140

HZ. PEYGAMBER'İN (S) SÂSÂNİLER'E GÖNDERDİĞİ ELÇİSİ ABDULLAH B. HUZÂFE ES-SEHMÎ: HAYATI VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

The Life and Diplomatic Activities of Abd Allâh ibn Hudhâfa al-Sahmî: The Prophet's (pbuh) Ambassador to the Sassanids

Selim ARGUN

Dr. Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, e-Mail: selimargun@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-1015-0817

Hakemler / Referees:

Prof. Dr. Ahmet GÜZEL / Necmettin ERBAKAN Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Osman AYDINLI / Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 15 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 27 Mayıs / May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa / Pages: 112-140.

Atıf / Cite as: Argun, Selim. Hz. Peygamber'in (S) Sâsânîler'e Gönderdiği Elçisi Abdullah B. Huzâfe Es-Sehmî: Hayatı ve Diplomatik Faaliyetleri [The Life and Diplomatic Activities of Abd Allâh ibn Hudhâfa al-Sahmî: The Prophet's Ambassador to the Sassanids]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1, (2020): 112-140.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.737893>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 112-140

HZ. PEYGAMBER'İN (S) SÂSÂNİLER'E GÖNDERDİĞİ ELÇİSİ ABDULLAH B. HUZÂFE ES-SEHMÎ: HAYATI VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

Dr. Selim ARGUN*

Öz

Sahâbe hayatları tarih boyunca Müslümanlar açısından araştırma konusu olmuş, bu konuda birçok eser yazılmıştır. Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî vahyin ilk dönemlerinde Müslüman olarak Habeşistan'a hicret etmiş ve önemli elçilik görevlerinde bulunmuş bir sahâbîdir. Köklü ve varlıklı bir aileden geliyor olması, dikkat çekici zekâsı, sıra dışı nüktedanlığı ve makalenin ana mihverini oluşturan diplomatik özellikleri ile bulunduğu çevrelerde temayüz etmiştir. Devrin iki büyük imparatorunun karşısına birinde sefir, diğerinde esir olarak çıkarak onlarla müzakereler yürütmüş olması Abdullah b. Huzâfe'yi erken dönem İslâm diplomasisi açısından önemli kılmaktadır. Abdullah b. Huzâfe başarılı bir diplomat için gerekli olan dürüstlük, güçlü muhakeme, etkileyici hitabet tarzı ve müzakerenin seyrine yön verebilme kabiliyeti gibi özelliklere sahip bir sahâbîdir. Bu makale, şu ana kadar üzerine müstakil bir akademik çalışmanın yapılmadığı Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'nin Sâsânî ve Bizans İmparatorluğu nezdindeki diplomatik faaliyetlerini mercek altına almakta ve henüz gelişmekte olan İslâm diplomasi çalışmalarına mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, Dinî Diplomasi, İslâm Diplomasisi, İslâm-Sâsânî İlişkileri, İslâm-Bizans İlişkileri.

**The Life and Diplomatic Activities of Abd Allâh ibn Hudhâfa al-Sahmî:
The Prophet's (pbuh) Ambassador to the Sassanids**

Abstract

The life-stories of the Companions have become a subject-matter of inquiry by Muslims throughout the history, and a vast genre of literature about them have emerged. Abd Allah ibn Hudhâfa al-Sahmî migrated to Ethiopia in the early times of the Revelation and assumed many important ambassadorial posts. He descended from a well-established family and was known for his impressive ingenuity, exceptional humorous and diplomatic skills which constitute the central topic of this essay. What makes him prominent from the viewpoint of the early Islamic diplomacy is that he carried out crucial negotiations as an ambassador in one of the two great Empires of the time and as a prisoner of war in the other. He possessed all the qualifications of a successful diplomat, such as integrity, judgmental reasoning power, efficient oratory skill and competency in directing the course of conversation. This essay aims to investigate the diplomatic missions of Abd Allah ibn Hudhâfa both in Sassanid and Byzantine Empires –such an independent study has not been carried out yet- and thereby make a modest contribution to the newly emerging studies of the Islamic diplomacy.

Keywords: Abd Allah b. Hudhâfah al-Sahmî, Religious Diplomacy, Islamic Diplomacy, Islam-Sassanid Relations, Islam-Byzantine Relations.

---

* Dr., Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, e-Mail: selimargun@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-1015-0817

STRUCTURED ABSTRACT

The early years of Islam can be considered as a period of intense diplomatic activity, as there were continuous receptions of ambassadorial delegations and dispatches of diplomatic envoys to the neighboring tribes, states, and empires. The Prophet (pbuh) attached great importance to both the welcoming and hosting of the foreign emissaries, as well as the selection and assignment of the diplomatic envoys to be sent abroad. The life-stories of the Companions, each of whom the Prophet depicted as a guiding star, have become a subject-matter of inquiry by Muslims throughout the history, and over the years a separate vast genre of literature about them, consisting of both originally composed works and translations have emerged. Abd Allah ibn Hudhāfah's life was started in Mecca and shaped on the axis of three great empires in Damascus, Yemen, Abyssinia, and Egypt. He undertook certain diplomatic/international activities which afford invaluable information regarding the nature, scope and understanding of early Islamic diplomacy. Abd Allah ibn Hudhāfah as-Sahmī, having migrated to Ethiopia as a Muslim in the early times of the Revelation, was one of these Companions who had participated in all the battles led by the Prophet and assumed important ambassadorial posts and who later witnessed the crucial events that took place during the period of the First-Rightly-Guided Caliphs till the end of the caliphate of Uthman. His fame lied in the fact that he had descended from a well-to-do and well-established family in the Arabian Peninsula and also due to his impressive ingenuity, exceptional humorous, riposte and poetic personality, as well as his diplomatic skills and features which constitute the central topic of this present essay. What makes him special and prominent from the viewpoint of the early Islamic diplomacy is that in the early times when Islam had been rising as a new religion in the history, Abd Allah ibn Hudhāfah carried out crucial deliberations and negotiations as an ambassador in one of the two great Empires of the time and as a prisoner of war in the other. Although he had been a member of a Meccan aristocratic family, he demonstrated an exemplary model for today's Muslims with his firm stance in the defense of his faith and his uncompromising heroic attitude in the face of challenges and hardships. Because of his exemplary personality, Abd Allah ibn Hudhaifa's life has been recounted in many circles and further circulated through generations in a rather story-telling rhetorical style. Even, recently it has been put on a play in the stages of theatres. The fact that Abd Allah ibn Hudhāfah was charged with many diplomatic duties in his life-milieu, can be interpreted as an evidence for the existence of time-honored and universal criterion in diplomat selection and qualifications of an ambassador. Abd Allah ibn Hudhāfah was an outstanding Companion of the Prophet who possessed of all the merits and qualifications that were required of a successful diplomat, such as judgmental reasoning power, efficient oratory skill, effective articulation ability, capable of using body language, and competency in directing the course of conversation. As a merchant, poet, soldier and diplomat companion, Abd Allah ibn Hudhāfah, who possessed of such extraordinary qualities that are very rare to be seen all in one person, spent the remaining forty-odd years of his life from battlefield to battlefield and endured to the end with patience, perseverance, and trust in Allah.

This essay aims to investigate closely into the diplomatic missions and activities executed successfully by Abd Allah ibn Hudhāfah in both Sassanid and Byzantine Empires –such an independent study has not been carried out yet- and thereby make a modest contribution to the newly emerging studies of the Islamic diplomacy. Further studies on the lives of the Companions who were assigned by the Prophet (saw) with diplomatic missions will undoubtedly contribute to the development of Islamic diplomacy literature and at the same time shed light on the history of international relations of the period in question.

Keywords: Abd Allah b. Hudhâfah al-Sahmî, Religious Diplomacy, Islamic Diplomacy, Islam-Sassanid Relations, Islam-Byzantine Relations.

GİRİŞ

İslâm tarihinin Hz. Peygamber (s) dönemi, uluslararası anlaşmalar ve karşılıklı diplomatik heyet ziyaretleri açısından çok yoğun bir faaliyet dönemi olarak bilinir.¹ Hz. Peygamber (s), gerek yabancı elçi heyetlerinin karşılanması ve ağırlanması, gerekse gönderilecek elçilerin tespit ve tayinine büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s) elçi kabulünden önce en güzel kıyafetlerini giyerek hazırlık yapar ve onları en güzel şekilde misafir ederdi.² Vefatına yakın zamanlarda yapmış olduğu son vasiyetlerinden bir tanesi elçilere iyi davranılması olmuştur.³ Ashabına savaş zamanında dahi elçi mâsûniyetine dikkat etmelerini, elçilere nezaketle muamele edilmesini ve mutlaka ikramda bulunulmasını emretmiştir.⁴

Hz. Peygamber (s), Allah'ın elçisi olarak kendisini temsil edecek elçileri tespit konusuna da büyük ehemmiyet vermiştir. Bu yüzden İslâm'a davet mektuplarını iletmeleri için ashâbı arasından elçilik vasıflarını haiz olan kimseleri bizzat kendisi tespit ve tayin etmiştir.⁵ Çünkü İslâm, davet ve tebliğe dayalı bir dindir ve Hz. Peygamber'den (s) itibaren hemen her çağda Müslüman toplumlarda İslâm davetçileri bulunmuştur. Birçok ayette Hz. Peygamber'in (s) aslî görevinin davet ve tebliğ olduğu belirtilmiştir. Bu nedenden ötürü İslâm dinine *dînü'd-da've* (davet dini) denmiştir.⁶ Son din İslâm'ın rahmet mesajının insanlara ulaşmasının önündeki engelleri kaldırma açısından ele alındığında, barış esasına dayalı diplomatik girişim ve gayretler her zaman tercih edilmiş, öncelenmiştir.

Hudeybiye Antlaşmasının sağlamış olduğu sulh ve sükûn iklimi Hz. Peygamber'e (s) diplomatik davet⁷ imkânı sağlamış ve bu vesileyle devrin büyük imparatorluklarına ve Arap yarımadasının önde gelen kabilelerine İslâm'ın evrensel mesajı elçiler aracılığı ile ilk kez ulaştırılmıştır.⁸ Abdullah b. Huzâfe yukarıda zikredilen elçi niteliklerini taşımasının yanı sıra, gönderildiği devlete ilişkin de bilgi

¹ Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, (İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963), 235.

² Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003), 2/1023.

³ Buhârî, Meğâzi, 85.

⁴ Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye: Hazreti Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, çev. Ahmet Özel, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1990), 2/207-208.

⁵ Abidin Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2011), 114.

⁶ Mustafa Çağrı, "Da'vet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 26 Mart 2019) <https://islamansiklopedisi.org.tr/davet>

⁷ Ahmet Önkal, *Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016), 173.

⁸ Afzal Iqbal, *The Prophet's Diplomacy: The Art of Negotiation as Conceived*, (Delhi: İdare-i Edebiyat-ı Delhi, 1981), 52-53.

sahibiydi. Çünkü İslâm'dan önce birçok kez Fars diyarına ticaret maksadıyla seyahatler gerçekleştirmişti ve Farsçaya hâkimdi.⁹

Milâdi altıncı asırda, günümüzde kabaca Ortadoğu diye tarif edilen coğrafyada iki kutuplu bir siyasî güç dengesi söz konusuydu. Bir tarafta binlerce yıllık kadîm devlet geleneklerine sahip olan Sâsânîler, diğer tarafta da geniş bir coğrafyaya hükmeden Bizans ya da diğer ismiyle Doğu Roma İmparatorluğu bulunmaktaydı. Sâsânîler kitap ehli olan Bizanslılara göre Müslümanlara karşı daha düşmanca tavırlar içerisindeydiler. Mecûsî inancına göre Sâsânî hükümdarı olan Kistrâ, tanrısallık özelliklere sahip bir hükümdardı ve Arapları köleleri olarak görüyordu. Askerî kuvvet açısından da Sâsânîlerin, Arap yarımadası sakinlerine oranla tartışmasız bir üstünlüğü mevcuttu. Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde yeni bir dine davetçi olarak bu ülkeye gönderilecek elçinin işinin ne denli zor ve riskli olacağı sonucu kolaylıkla çıkarılabilir.

Abdullah b. Huzâfe'nin hayatı ile ilgili olarak birçok farklı kaynakta var olan bilgilerin bir araya getirilerek erken dönem İslâm diplomasisi merceğinden değerlendirmeye tâbi tutulması şüphesiz araştırmaya değer bir konudur. Batı'daki Diploması tarihi üzerine var olan çalışmalara oranla Arap ve İslâm âleminde diploması tarihi üzerine yeterince çalışma olmadığı da düşünüldüğünde,¹⁰ makalenin Hz. Peygamber'in (s) elçi seçim kriterlerinin daha iyi anlaşılması, dönemin diplomatik teamülleri, Sâsânî ve Bizans İmparatoru'nun genelde Araplar'a, özelde İslâm'a ve Hz. Peygamber'e (s) yönelik bakış açılarının daha iyi anlaşılması gibi birçok hususa katkı sunacağı umulmaktadır.

1. İsmi, Künyesi ve Nesebi

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Abdullah b. Huzâfe'nin künyesi Ebû Huzâfe veya Ebû Huzeyfe idi.¹¹ Arapçada Allah'ın kulu anlamına gelen Abdullah ismi,¹² Hz. Peygamber'in (s) Yüce Allah'ın en sevdiği iki isimden biri olduğunu ifade ettiği¹³ ve genellikle yeni doğan çocuklara¹⁴ veya ismini değiştirdiği sahâbîlere verdiği isimdi.¹⁵ Mekke'de doğan Abdullah'ın, babası Kureyş'in Benî Sehm batnından Huzâfe

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hadîde Ensârî İbn Hadîde, *el-Misbâhü'l-mudî fi kuttâbi'n-nebiyyi'l-ümmi (s.a.v) ilâ mülûki'l-arz min Arabi ve Acemi*, nşr. Muhammed Azimüddin (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985), 2/153.

¹⁰ W. Björkman, "Diplomatic", *The Encyclopaedia of Islam New Edition* (Leiden: Brill, 1991), 2/301.

¹¹ Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz & Ahmed Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 3/213.

¹² Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferâhidî Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî & İbrahim es-Samarrâî (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1998), 2/48.

¹³ Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1956), "Âdâb", 2 (No. 2132).

¹⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud & Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 5/6.

¹⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 4/223-224.

b. Kays,¹⁶ annesi ise hanım sahabilerden olup¹⁷ Benî Kinâne'den Temîme bt. Hursan'dır.¹⁸ Ulaştığımız kaynaklarda eşi ve çocukları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kardeşleri ise Ebu'l-Ahnes b. Huzâfe, Huneys b. Huzâfe ve Kays b. Huzâfe'dir.¹⁹ Abdullah, kardeşi Huneys ile beraber ilk Müslüman olanlardandır. Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile evli olan Huneys, Bedir savaşından sonra hastalanarak hicretin üçüncü yılı Muharrem ayında vefat etmiş, Hz. Peygamber (s) de Hafsa ile aynı sene içinde evlenmiştir.²⁰ Kays b. Huzâfe ise 15. yılda Bizans'a karşı yapılan Yermük savaşında şehit olmuştur.²¹

Abdullah b. Huzâfe'nin soy zinciri ise şöyledir: Abdullah b. Huzâfe b. Kays b. Adî b. Sa'd b. Sehm b. Amr b. Hüsays b. Ka'b b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihri b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.²² Kabilesine ismini veren Sehm, Abdullah'ın dördüncü dedesidir ve böylelikle Abdullah b. Huzâfe'nin soyu Hz. Peygamber'in (s) yedinci dedesi olan Ka'b b. Lüeyy'de birleşmektedir.²³ Dolayısıyla da Efendimizin amcaoğullarından sayılır. Abdullah b. Huzâfe'nin dedesi Kays b. Adî ise yaşadığı dönemde Kureyş'in önemli liderlerindendi.²⁴ Öyle ki şan ve şerefte darb-ı mesel olmuştur.²⁵

Abdullah b. Huzâfe'nin mensubu olduğu Benî Sehm kabilesi, Mekke'de yönetim ve başkanlık işlerini eline alarak, dinî ve idarî mevkileri kendi kolları arasında dağıtmış ve şehrin idaresinde en üst derecede söz sahibi olan Kureyşü'l-bitâh'ın kollarından bir tanesidir. Benî Sehm, sayıca çok olmamakla birlikte -neredeyse Benî Abdimenâf'a denktir- Mekke ehli arasında en çok saygı duyulan kabilelerden biridir.²⁶

16 Ebü'l-Kâsım Sikâtüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbüddin Ebû Said Ömer b. Garame el-Amrî (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996), 27/349.

17 Fâzil Abdullah Rıdvân es-Süfyânî, "Rusulü'n-Nebiyü (s) ilâ Mulûki'l-Acem", *Mecelletü Câmiati'l-Melik Abdilazîz: el-Âdab ve'l-Ulûmi'l-İnsâniyye* 17/2 (2009), 33.

18 Ebü Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî Zührî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk., Ali Muhammed Ömer Kâhire: Mektebetü'l-Hanci, 2001), 4/177; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/213.

19 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/178; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 27/349; Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 14/411; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/213.

20 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/176; Ebü Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, (Beyrut: Dârü'l-Ma'ârif, ts.), 2/499; Ebü'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerim İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târîh*, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1965), 2/148.

21 Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, thk. Ahmet Arnaut, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turas, 2000), 24/211.

22 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/176; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, 27/349; Ebü Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî, (Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1992), 3/888; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/213.

23 Adem Apak, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in İslam'a davet elçilerinden Abdullah b. Huzâfe (r.a.)", *Diyanet Aylık Dergi* 239 (2010), 62.

24 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/176; İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 27/348.

25 Cevad Ali, *el-Mufassal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*, (Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001), 7/73.

26 Kureyş kabilesi içerisinde yaşanan bölünmenin ardından Benî Mahzûm, Benî Sehm, Benî Cumah ve Benî Adî b. Kâ'b Abdüddâroğulları'nın; Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre ve Benî Hâris b. Fihri Abdümenâfoğulları'nın tarafını tuttular. İlk grup

Benî Sehm kabilesinin Cahiliye dönemindeki görevi putlara adanmış malları korumak (*emvâl-i muhaccere*) ve anlaşmazlıkları çözmektir.²⁷ Vahiy öncesinde Mekke ve Kâbe ile ilgili bu hizmetler, Benî Sehm'den Hâris b. Kays tarafından yerine getiriliyordu. Benî Sehm kabilesi halkın ve hacıların istifa ettiği Gamr ve Meramram kuyularını açmıştı. Kureys'in diğer kolları gibi ticaretle uğraşan ve Mekke aristokrasisine mensup çok sayıda kişiyi barındıran, ekonomik durumu oldukça iyi olan Benî Sehm'in Mekke'deki nüfusu zamanla artmış, ancak İslâmiyet'in ilk yıllarındaki salgında kabile fertlerinin önemli bir kısmını kaybetmişlerdi.²⁸

2. Cahiliye'den İslâm'a Abdullah b. Huzâfe

Nasıl ve tam olarak ne zaman Müslüman olduğu hakkında net bir bilgi olmayan Abdullah b. Huzâfe'nin ilk Müslüman olanlardan, *es-sâbikûn el-evvelûn*,²⁹ olduğu zikredilir.³⁰ Hz. Peygamber'in (s) bir olan Allah'a ibadet çağrısının ardından Abdullah b. Huzâfe, kardeşleri Huneys ve Kays ile birlikte tebliğin erken dönemlerinde Müslüman olmuş, putlara tapmayı bırakmış ve Cahiliye dönemi âdetlerinden uzak durmuştu.

Abdullah b. Huzâfe Arap yarımadasının merkezî konumundaki Mekke'de dünyaya geldi ve Kureys'in diğer gençleri gibi cömert ve cesur olma telkinleriyle yetişti. Arap dilinde fesâhat ve belâğata önem verilen bir sosyal çevrede, düzgün ve güzel bir şekilde konuşmayı öğrendi. Arap şiirlerini, kıssalarını ezberledi ve Kureys'in bilinen tanınan şairlerinden biri oldu.³¹

Abdullah b. Huzâfe'nin İslâm'ın ortaya çıktığı ilk dönemlerde ticaret amacıyla Yemen'e gittiği hakkında rivayetler bulunmaktadır. Ebû Süfyân ve Hz. Peygamber'in (s) amcası Abbâs b. Abdülmuttalib muhtemelen ticaret amacıyla Yemen'de bulunurken Abdullah b. Huzâfe Müslüman olduktan sonra Yemen'e gitmiş ve Hz. Peygamber'in (s) nübüvveti hakkında oraya bilgiler götürmüştü. Bu bilgiler Yemen'deki ilim meclislerinde yayılmıştı. Ebû Süfyân'ın Yahudi âlimleri ile beraber olduğu bir mecliste Yahudi âlimlerinden biri Hz. Peygamber'in (s) nübüvveti hakkında sorular sormuş fakat Ebû Süfyân Hz. Peygamber (s) hakkında konuşmaktan kaçınmıştı. Bunun üzerine Yahudi âlimi ertesi gün Abbas b. Abdülmuttalib'i davet ederek ona sorular sormuş ve cevaplar almıştı.³² Bu rivayette Abdullah b. Huzâfe'nin

kendilerini, "ahlâf"; ikinci grup ise "mutayyebîn" olarak isimlendirdi. bkz. Ebû Ca'fer İbn Habîb Muhammed b. Habîb b. Ümeyye Bağdadî Hâşimî Muhammed b. Habîb, *el-Münemmak fî ahhâri Kureys*, nşr. Hurşid Ahmed Faruk, (Beirut: Âlemül-Kütüb, 1985), 343.

²⁷ Safiyyurrahmân el-Mübârekfûrî, *er-Rahîku'l-mahtûm*, (Dimeşk: Dârü'l-Asmâi, 2006), 24.

²⁸ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Sehm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Mart 2019) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehm-beni-sehm>

²⁹ Tevbe, 9/100.

³⁰ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 27/345; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, 3/888.

³¹ Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ el-Âmidî, *el-Mütelif ve'l-muhtelif fî esmâ'i's-su'arâ ve künâhüm ve elkâbihim ve ensâbihim ve ba'zı şî'rihim*, nşr. Fritz Krenkow (Beirut: Dârü'l-Ceyl, 1991), 244.

³² Ebü'l-Kâsım Kıvâmü's-sünne İsmail b. Muhammed b. Fazl Talhî İsfahânî Teymî, *Kitâbu Delailü'n-nübüvve*, thk. Muhammed el-Haddad, (Riyad: Dâru Taybe, 1989), 202-203; Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Cize: Hicr li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1999), 3/525-527.

Yemen'e niçin ve ne zaman gittiği hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İslâm'ı ilk kabul edenlerden olmasından ve Habeşistan hicretine katılanlar arasında yer almasından hareketle 610-615 yılları arasında yapılan bu yolculuğun ticaret maksadıyla yapıldığını söyleyebiliriz. İslâm'ın Yemen'e ulaşması açısından Abdullah b. Huzâfe'nin bu seyahati önem taşımaktadır.

Bir ticaret toplumu olan Mekte'de, yaz ve kış mevsimlerinde olmak üzere, senede iki kez kuzey ve güney bölgelere yapmış olduğu iş seyahatleri, Abdullah b. Huzâfe'nin farklı dil, din ve kültürlerle tanışmasına imkân sağlamıştır. Ölçülü ve etkili söz söyleme sanatı olan şiire, maksadı daha iyi ifade edebilme anlamındaki hitabete değer verilen bir toplumda yetişmesi, ileriki diplomatik görevlerinde önemli avantajlar sağlamıştır.

3. Abdullah b. Huzâfe'nin Şahsiyeti ve Kişilik Özellikleri

Arap yarımadası ölçeğinde saygın bir yere sahip olan bir şehirde ve bu kadim şehrin yönetiminde söz sahibi olan varlıklı bir kabile içinde doğup büyümüş olması Abdullah b. Huzâfe'nin kişiliği üzerinde etkili olmuştur. Diğer yandan Abdullah b. Huzâfe, İslâm ile müşerref olmasının ardından, Habeşistan hicreti sebebiyle meydana gelen fizikî ayrılık haricinde, Hz. Peygamber'e (s) hayatı boyunca yakın olmuş, onun öğretileri ve telkinleriyle şahsiyeti şekillenmiştir.

Abdullah b. Huzâfe'nin bir çok kaynakta işaret edilen kararlı duruşuna verilebilecek en güzel örnek hiç şüphesiz esir düştüğü zaman Bizans İmparatoru ile arasında geçen konuşmalarda görülebilir. İleriki sayfalarda etraflıca ele alınacağı üzere olay Hz. Ömer döneminde gerçekleşmiş, Bizans'a karşı yapılan Kaysâriyye (19/640) savaşına iştirak eden Abdullah b. Huzâfe, birçok Müslümanla birlikte esir düşmüştü. Hıristiyan olması karşılığında kendisine özgürlük teklif edilmiş, reddedince de türlü işkencelere mâruz bırakılmıştı. Günler süren müzakere sonucunda Abdullah b. Huzâfe imparatorun başını öpmeyi kabul etmiş ve tüm esir arkadaşlarıyla beraber Medine'ye sağ salim dönebilmeyi başarmıştır.³³

Abdullah b. Huzâfe'nin bu ilkeli, vakûr ve ciddi yönüyle tezat gibi görülebilecek, oldukça şakacı, muzip ve nüktedan bir yönü de vardır. Onun bu yönü özellikle Müslüman kardeşleriyle aralarında olan münasebetlerinde ortaya çıkmıştır.

Abdullah b. Huzâfe, Hz. Peygamber'e (s) dahi şaka yapmaktan çekinmemiştir. Bir gün, Hz. Peygamber (s) ile birlikte bir sefer esnasındayken, şaka yapma gayesiyle devesinin eyerini çözmüş ve Hz. Peygamber (s) devesine binerken neredeyse düşme tehlikesi geçirmişti. Fakat onun şakacı yönünü bildiğinden Hz. Peygamber (s) bu durumu hoş karşılamıştır.³⁴

Abdullah b. Huzâfe'nin bu şakacı tarafı, Medine döneminde 9. yılda Alkame b. Mücezziz seriyyesinde, dönen bir grubun başına emir tayin edildiği sırada da ortaya çıkmıştı. Abdullah, beraberindeki grup ile yolun bir yerinde konaklamış olduğu sırada mücâhidler ısınmak veya üzerinde yemek yapmak için büyük bir ateş yakmıştı.³⁵ Abdullah ciddi bir tavırla asker sahâbîlere kendisine itaat etmekle vazifeli olduklarını

³³ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 27/358-359; el-Fezârî, *Kitâbü's-Siyer*, 223-224; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/14-15; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 4/52; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/213; Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, 66.

³⁴ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 27/356.

³⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkid el-Eslemî el-Vâkidî, *el-Megâzî*, nşr. Marsden Jones, (Beirut: Dârü'l-Âlemî, 1989), 3/983.

hatırlattıktan sonra yanmakta olan ateşe atlamalarını emretti. Böyle bir emre itaat hususunda askerler anlaşmazlığa düştüler. Bir kısmı ateşten kaçarak Allah'a ve Resulü'ne iman ettiklerini ve ateşe girmeyeceklerini söyleyerek geri durdular. Bazı askerler ise emre itaat ederek yerlerinden kalkıp ateşin kenarına kadar yaklaştılar. Abdullah, gerçekten ateşe gireceklerini anlayınca onları durdurarak şaka yaptığını ve amacının itaatlerini denemek olduğunu söyledi. Beraberindekiler Medine'ye varır varmaz, aralarında cereyan eden bu hadiseyi Hz. Peygamber'e (s) anlattılar. Hadiseyi dinleyen Hz. Peygamber (s); "Eğer ateşe girseydiniz ebedî olarak oradan çıkamazdınız. Meşru olmayan emir ve isteklerde hiç kimseye itaat edilmez. İtaat ancak uygun ve meşru hususlardadır. Yaratana isyanın emredildiği bir işte yaratılana itaat olmaz" buyurmuştu.³⁶

Farklı rivayetler olmakla birlikte Nisa suresinin 59. ayetinin nüzulüne bu olayın sebep olduğu rivayet edilmiştir. Bu ayet-i kerimede Yüce Rabbimiz: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin! Peygamber'e ve sizden olan idarecilere (*ülü'l-emre*) de itaat edin! Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, -Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah'a ve Peygamber'e götürün. Bu elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir" buyurmaktadır.³⁷

Ciddiyet gerektiren askerî bir görev esnasında sahâbîlerin önde gelenlerinden olan Abdullah'ın böylesine ağır bir şaka yapmış olması muhtemelen sahâbîleri test etme ve/veya düşmana karşı sefer hâlinde iken onları müteyakkız halde tutma amacını taşımaktadır.

Bazı sahâbîler kimi zaman kaldırmakta güçlük çektikleri şakaları sebebiyle Abdullah b. Huzâfe'yi Hz. Peygamber'e (s) şikâyet etmişlerdir. Şakacı kişiliğini bilen Hz. Peygamber (s) ise onu şakalarından dolayı kınamamış, kendisine şikâyete gelenlere "Onu bırakın. Çünkü onda Allah'ı ve Resulü'nü seven saf ve temiz bir kalp vardır. Allah ve Resûlü de onu sever" diye buyurmuştur.³⁸

Abdullah b. Huzâfe'nin zikredilmesi gereken kişisel özelliklerinden bir tanesi de sezgisel yönünün kuvvetli olması ve müzakere hâlinde bulunduğu ortamdaki insanların vücut dilini okuyarak ona uygun şekilde davranabilmesidir. Bir gün Hz. Peygamber (s) ahabî ile otururken bir bedevî yanlarına gelerek Hz. Peygamber'den (s) kendisine bir şeyler vermesini istemişti. Hz. Peygamber (s) ona bazı şeyler verdikten sonra, "Şu anda sana verebilecek başka bir şeyim yok, fakat sana başka ne lazımsa benim adıma satın al, elime geçince borcu ödeyeceğim" demişti. Bu sahne Hz. Ömer'i üzmüştü. Söze karışarak, "Ey Allah'ın Elçisi! O senden istedi, verebildiğini verdin. Böyle ayrı bir külfete ne gerek var. Kaldı ki, Allah sana gücünün yetmediği bir

³⁶ Ebû Muhammed Cemâleddin Abdümelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, thk., Mustafa es-Sekkâ, (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955), 2/640.

³⁷ Nisâ, 4/59; Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî*, "Tefsîrül-Kur'ân", 11; Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmiü'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 8/497-498; Mehmet Boynukalın, "Nisa Suresi'nin 59. Ayeti Örneğinde Fıkıh Usulü'nün Kur'an'dan İstinbatı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 37 (2017), 39-40.

³⁸ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 27/359-360; Ebü'l-Fazl Celâluddîn es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Câmiu'l-kebîr*, thk. Muhtar İbrahim el-Hâic & Abdülhamid Muhammed Nidâ & Hüseyin İsa Abdüzzâhir, (Kahire: el-Ezherü's-Şerîf, 2005), 24/157; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Kâdirî eş-Şâzelî el- Hindi el-Burhânî el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, nşr. Bekrî Hayyânî & Saffet Sekkâ, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981), 13/491.

şeyi yüklememiştir” dedi. Ancak bu sözler, Hz. Peygamber’in (s) hiç hoşuna gitmedi. Orada bulunan ve Hz. Peygamber’in (s) kaşlarının hafifçe çatıldığını fark eden Abdullah b. Huzâfe ayağa kalkarak: “Ey Allah’ın Resulü! Hiç korkma ver! Arşın sahibi olan Allah, hiçbir zaman seni darlığa düşürmez” dedi. Bu sözler Hz. Peygamber’in (s) o kadar hoşuna gitti ki, yüzündeki üzüntü ve hoşnutsuzluğun yerini sevinç kapladı ve memnuniyetle: “İşte ben bununla emrolundum” dedi.³⁹

Bütün bunlar, Abdullah b. Huzâfe’nin siyer ve tarih kitaplarında zikredilen kişilik özelliklerinden öne çıkan hususlardır. Kitapların üzerinde hemfikir oldukları bir nokta var ki, o da Hz. Peygamber’in (s) elçilerinin sahâbiler arasından birtakım mümeyyiz sıfatlarıyla ön plana çıkan müstesna kimseler olduklarıdır. Bundan dolayı kendilerine "رسل الرسول" "Resûlullah’ın (s) resulleri (elçileri)" denmiştir.⁴⁰

4. Habeşistan’a Hicreti

Hz. Peygamber’in (s) Mekke’de başlattığı İslâm daveti günden güne kalplere nüfuz etmiş ve düzenlerinin bozulacağından korkan müşrikler de Müslümanlara karşı amansız bir eziyet ve işkenceye başlamışlardı. Amcası Ebû Tâlib tarafından himaye edildiğinden kendisi bu tür eziyetlere uğramamakla beraber ashabının başına gelenlere son derece üzülen Hz. Peygamber (s), aralarında Hz. Peygamber’in (s) kızı ve Hz. Osman’ın eşi Rukiyye, Ca’fer b. Ebû Tâlib ve birçok sahabenin bulunduğu grubu gizlice 615 yılında Habeşistan’a göndermiştir.⁴¹

Hz. Peygamber’in (s) davetine Kureys’in diğer birçok kolu gibi, Abdullah b. Huzâfe’nin mensup olduğu Benî Sehm de şiddetli tepki göstermiştir. Ancak Habeşistan hicretlerine Benî Sehm’den müttetikleriyle birlikte on dört kişinin katılması bu kabile içerisinden ilk yıllarda İslâmiyet’i kabul edenler olduğunu göstermektedir.⁴² Artan baskı ve işkencelerden bunalarak Habeşistan’a hicret edenler arasında Abdullah b. Huzâfe ve kardeşleri de bulunmaktadır.⁴³ İbn Sa’d (ö. 230) Abdullah’ın Habeşistan’a ikinci hicret eden gruptan olduğunu zikretmektedir.⁴⁴ Musa b. Ukbe (ö. 141) ve İbn İshak (ö. 151) Habeşistan’a hicret edenler arasında Abdullah b. Huzâfe’nin ismini zikretmezken, İbn Hişâm (ö. 218) ve Belâzürî (ö. 279) ise hicrete katılanlar arasında onun ismini de saymaktadır.⁴⁵

Mekkeli müşrikler Habeşistan’a hicret eden Müslümanları orada da rahat bırakmamış, Habeş Necâşi’si Ashame ile dost olan Amr b. el-As’ı beraberinde bir heyet ve değerli hediyelerle Habeşistan’a göndermişlerdir. Amr b. el-As, Necâşi’den Müslümanları kendilerine iade etmelerini istemiş, fakat Hz. Peygamber’in (s)

³⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu’fî Buhârî, *et-Târîhü’l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmuid Han (Haydarabad: Dâiretü Mearifi’l-Osmaniyye, ts.), 6/338-339; Yusuf Macit, “Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2012), 34.

⁴⁰ Mahmûd Şîr Hattâb, *Süferâü’n-nebî sallallâhü aleyhi ve sellem*, (Cidde: Dârü’l-Endülüs el-Hadrâ, 1996), 20.

⁴¹ et-Taberî, *Târîhü’l-ümem ve’l-mülûk*, 2/331

⁴² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 1/328.

⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 1/328.

⁴⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 4/177.

⁴⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 1/328; Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belâzürî, *Ensâbü’l-esrâf*, thk. Riyâd Ziriklî & Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1996), 1/215; Levent Öztürk Habeşistan’a hicret edenleri ilk dönem müelliflerine göre daha detaylı bir şekilde ele almıştır bkz. Levent Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 100-102, 211.

ifadesiyle “doğruluk ülkesinin âdil hükümdarı”⁴⁶ olan Necâşi, bu talebi reddederek Müslümanlara özgürce kendi ülkesinde yaşama garantisi vermiştir.⁴⁷ Habeşistan’a giden Müslümanlar çıkan bir iç savaşta Necâşi’ye destek olmuş ve Necâşi taraftarlarının yanında mücadele etmişlerdir. Nitekim, Necâşi de Zübeyr b. Avvâm’a yapmış olduğu hizmet dolayısıyla değerli bir mızrak hediye etmişti.⁴⁸ Zübeyr b. Avvâm’ın 620 yılı civarında Habeşistan’dan dönmesi nedeniyle bu olay hicretinin ilk beş yılı içerisinde meydana gelmiş olmalıdır.⁴⁹ Bu sebeple Habeşistan’a hicret edenler arasında olan Abdullah b. Huzâfe de Necâşi’ye destek olan Müslümanlarla birlikte olmalıdır.

Habeşistan’a hicret eden Müslümanlar, gidişlerinin üzerinden yaklaşık beş yıl geçtikten sonra, 620 yılının Şaban ayında Mekke’de Müslümanların güçlendiğine ve müşriklerin Müslüman olduğuna dair yayılan haberler sebebiyle Mekke’ye geri dönmüştür. Fakat durumun öyle olmadığı anlaşılınca bir kısmı Mekke’de kalmış, bir kısmı da tekrar Habeşistan’a hicret etmiştir.⁵⁰ İbn Hişâm, Abdullah b. Huzâfe’yi Bedir savaşından (2/624) sonra Medine’ye dönenler arasında zikretmiştir.⁵¹ Abdullah b. Huzâfe’nin Bedir savaşına katılıp katılmadığı hususu tartışmalı olmakla birlikte⁵² olayların kronolojik akışına bakıldığında kanaatimizce de Bedir savaşından sonra Medine’ye geldiği yönündeki bilginin daha doğru olduğu görülmektedir.

Şüphesiz Afrika kıtasındaki bu çok kültürlü ve çok dilli coğrafyada geçirmiş olduğu zaman Abdullah b. Huzâfe’ye eşsiz tecrübeler kazandırmıştır. Hz. Peygamber’in (s) Medine’ye hicret ettiği haberi ulaştığında ise ondan daha fazla uzak kalmak istememiş ve hicretin ikinci senesinde Habeşistan’dan ayrılmıştır.

5. Medine’ye Dönüşü ve Medine Dönemi Faaliyetleri

Abdullah b. Huzâfe Medine’ye ilk geldiğinde Rifâa b. Abdülmünzir’in evine misafir olmuş,⁵³ vefatına kadar da Hz. Peygamber’in (s) yanından ayrılmaksızın İslâm toplumunun etkin bir bireyi olarak hayatını sürdürmüştür. Abdullah b. Huzâfe, Hz. Peygamber’in (s) katıldığı hemen bütün savaşlara iştirak etmiştir.⁵⁴

Abdullah b. Huzâfe Medine’deki ikamet döneminde, Hudeybiye antlaşması öncesinde Mekkeliler tarafından esir alınmıştır. Olay şu şekilde gelişmişti: Hz. Peygamber (s) 6. yılın Zilkade ayı başında (Mart 628) gördüğü bir rüya üzerine⁵⁵ 1500’e yakın ashabıyla birlikte umre yapmak üzere Medine’den Mekke’ye yola çıkmıştı. Mekke’nin batısında Hudeybiye’de Hz. Peygamber (s) ve ashabi

⁴⁶ Levent Öztürk, “Necâşi-Ashame”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 4 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/necasi-ashame>

⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 1/333-339; et-Taberî, *Târîhü’l-ümem ve’l-mülûk*, 2/335-337

⁴⁸ Belâzürî, *Ensâbü’l-eshrâf*, 1/201; Hamidullah, *İslam Peygamber*, 2/301.

⁴⁹ Levent Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 91-92.

⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 1/364.

⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebevîyye*, 2/359-365.

⁵² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 4/177-178.

⁵³ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-nebevîyye ve ahbârü’l-hulefâ*, thk. Seyyid Aziz Bey, (Beyrut: Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekafîyye, 2000), 141; Mehmet Ali Kapar, *Diplomat Sahabiler*, (Konya: Palet Yayınları, 2000), 25.

⁵⁴ Ebü’l-Muzaffer Şemseddin Yusuf b. Kızıoğlu Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân fî tevârîhi’l-a’yân*, thk. Ammâr Bicavî, (Beyrut: Dârü’r-Risâleti’l-Âlemîyye, 2013), 5/522.

⁵⁵ Fetih, 48/27.

konaklamıştı.⁵⁶ Müşrikler Müslümanların Mekke'ye girmesine ve umre yapmasına engel oldular. Arada elçi teatisi olmuş ve Mekke'de birçok akrabası bulunan ve saygın bir kişilik olan Hz. Osman elçi olarak gönderilmişti. Aynı şekilde sahabilerden on kişi de akraba ve ailelerini ziyaret etmek için Hz. Peygamber'den (s) izin alarak Mekke'ye girmişti. Bu sahabiler arasında Mekke'nin köklü ailelerinden birine mensup olan Abdullah b. Huzâfe de vardı.⁵⁷

Kureyşliler Hz. Osman'a yakın ilgi göstererek Kâbe'yi tavaf edebileceğini söylediler. Fakat Hz. Osman, Hz. Peygamber (s) tavaf etmeden kendisinin asla tavaf etmeyeceğini söyleyince Kureyşliler buna öfkelenerek Hz. Osman'ın ayrılmasına izin vermemiş ve üç gün boyunca kendisini alıkoymuş, diğer on sahabiyi de esir almışlardı. Bu süre zarfında Hz. Osman'ın şehit edildiği söylentisi çıkmış, bunun üzerine Hz. Peygamber (s) ashabından Rıdvan biatini alarak Kureyş'e karşı kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarına dair söz almıştı. Bu haberi duyan Kureyşliler telaşlanarak Hz. Osman'ı ve Abdullah b. Huzâfe'nin içinde bulunduğu on sahabiyi serbest bıraktılar.⁵⁸ Akabinde müşrikler Hz. Peygamber (s) ile bu yıl geri dönmesi ve ertesi yıl gelerek üç gün kalması, umre yapması ve kurban kesmesi üzerine barış anlaşma yapması için Süheyl b. Amr'ı gönderdiler ve böylelikle Hudeybiye barış anlaşması imzalanmıştır.⁵⁹

Abdullah b. Huzâfe'nin Medine dönemi faaliyetlerinden bir tanesi de Mekke'nin fethi üzerinden daha bir yıl geçmeden 9. yılının Rebiulâhir ayında (Ağustos 630) Medine'ye, bölgedeki asayiş ve güveni bozabilecek bir haberin ulaşması üzerine meydana gelmiştir. Şuaybe halkı Habeşlilere ait korsan gemilerin Mekke'nin Kızıldeniz'e çıkış kapısı olan Şuaybe sahili yakınlarında görüldüğü haberini Medine'ye ulaştırdı. Hz. Peygamber (s) herhangi bir baskınla karşılaşmamak ve durumu kontrol altına almak üzerine hemen Alkame b. Mücezziz el-Müddicî'nin komutasında üç yüz kişilik bir müfrezeyi Kızıldeniz sahiline sevk etti. Seriyetü'l-Ensârî veya Seriyetü Alkame b. Mücezziz⁶⁰ diye anılan bu deniz seferine katılan askerler arasında Abdullah b. Huzâfe de bulunmaktaydı. Alkame ve askerleri denize açılarak korsanları takip etmiş, Habeşli korsanlar ise askerî birlikleri görünce bölgeyi terk etmişlerdi. Dönüş yolunda Alkame, ashaptan bazılarının ailelerinin yanına erken dönmek istemesinden ötürü Abdullah b. Huzâfe'yi elli kişilik bir öncü birliğin başına emir tayin ederek güvenliği sağlaması için göndermiştir.⁶¹

Bu sefer İslâm tarihinde gerçekleşen ilk deniz seferi olması açısından önem taşımaktadır. Seriyette Abdullah b. Huzâfe'nin de olmasının sebebi, cesaretinin yanında Habeşistan'a hicret etmesi, deniz yolculukları ve muhtemel korsan saldırıları hakkında bilgisi olmasından dolayı olmalıdır. Habeşistan'da kaldığı yıllar içerisinde Habeşlilerin dilini öğrenmiş olması da kuvvetli bir ihtimaldir.

⁵⁶ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/571-573; Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Mart 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudeybiye-antlasmasi>

⁵⁷ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/602-604.

⁵⁸ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/602-605.

⁵⁹ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 2/605-615.

⁶⁰ Selman Başaran, "Alkame b. Mücezziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 8 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/alkame-b-mucezziz>

⁶¹ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, 3/983; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/149.

Abdullah b. Huzâfe'nin Medine dönemi faaliyetleri bahsinde zikredilebilecek olaylardan bir tanesi Veda Haccı günlerinde meydana gelmiştir. Kaynaklarda zikredildiğine göre, Abdullah b. Huzâfe, Hz. Peygamber (s) hayatta iken onun şahsî bineğine binecek kadar yakın olma şerefine nail olmuş beş sahabeden biridir. Bunlar, Hz. Ali, Hz. Abbas, Zeyd b. Hârise, Büdeyl b. Verkâ ve Abdullah b. Huzâfe'dir. Burada zikredilen beş kişiden ilk ikisi yakın akrabası, Zeyd ise evlatlığı ve azatlısıdır.⁶² Hz. Peygamber'in (s) izni ve emri ile şahsî bineğine binerek göreve giden iki sahabe ise Büdeyl b. Verkâ ve Abdullah b. Huzâfe'dir. Veda Haccı günlerinde Hz. Peygamber (s), Abdullah b. Huzâfe'ye başka bir temsil görevi daha vermiş ve kendi devesine bindirerek Mina sokaklarında dolaşip insanlara yüksek sesle teşrik günlerinde oruç tutmanın yasaklandığını ilan etmesini emretmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Huzâfe de insanlara Hz. Peygamber'in (s) "Bu günler yeme, içme ve Allah'ı anma günleridir" mesajını tebliğ etmiştir.⁶³

Kuşkusuz Abdullah b. Huzâfe'nin Medine dönemindeki en önemli faaliyeti, hicretin yedinci senesinde, Hudeybiye barışı akabinde İslâm'a davet mesajını içeren mektubu iletmesi için Hz. Peygamber (s) tarafından Sâsânî Kısra'sına elçi olarak gönderilmesidir.⁶⁴

6. İslâm Devleti'nin Sâsânî İmparatoru'na Gönderdiği Elçisi Abdullah b. Huzâfe

Kur'ân-ı Kerîm'de müslümanlar için bir "feth-i mübîn" ve "nasr-ı azîz" olarak nitelendirilen⁶⁵ Hudeybiye Antlaşması İslâm Tarihi açısından bir dönüm noktası olmuş ve elde edilen barış ortamı sayesinde diplomatik faaliyetler ivme kazanmıştır.⁶⁶

Hudeybiye sonrası Hz. Peygamber (s) ashabını toplamış ve daveti yayma hususunda kendisine yardımcı olmalarını isteyerek, "Allah (cc) beni bütün insanlara rahmet olarak gönderdi. İslâm'ı yayma hususunda bana yardımcı olun. Havârilere Meryemoğlu İsa'ya muhalefetleri gibi, siz de bana karşı muhalefette bulunmayın!" diye buyurmuştu. Bunun üzerine sahabiler, "Biz sana bu hususta yardımcı olacağız. Bizi arzu ettiğin yere gönder Ey Allah'ın Resulü" diyerek ona itaatlerini göstermişlerdi.⁶⁷

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s) İslâm'a davet mektuplarını hazırlamaya başlamıştı. Bu faaliyetler sadece Arap kabileleriyle sınırlı kalmamış, Hz. Peygamber (s) yerel hükümdarlarla birlikte bölgedeki büyük imparatorluklara İslâm'ı tebliğ eden mektuplarını elçileri vasıtasıyla 7. yılın Muharrem ayında (Mayıs 628) göndermiştir.⁶⁸

Dönemin diplomatik teamüllerine göre hükümdarlar kendilerine gönderilen mektuplarda mühre dikkat ettiklerinden Hz. Peygamber (s) için gümüşten bir mühür yaptırıldı. Üzerine üç satır olarak "Muhammed Resûlullah" (Muhammed Allah'ın

⁶² es-Süfyânî, "Rusulü'n-Nebiyyü (sav) ilâ Mulûki'l-Acem", 38-39.

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/168, 4/177; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Mustafa el-Azâmî, (Ebûdabî, y.y., 2003), 3/550.

⁶⁴ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 2/11;

⁶⁵ Fetih 48/1-3.

⁶⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/1018.

⁶⁷ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi, (Kahire: Mektebetü ibn Teymiyye, ts.), 20/8.

⁶⁸ Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, 114.

elçisidir) yazısı kazındı.⁶⁹ Yazılan mektuplara bu mühür basıldı. Her mektubu götürmek için birer elçi seçildi ve elçilerle birlikte davet mektupları gönderildi. Bir çok hadîs-i şerifte Hz. Peygamber'in (s), gönderdiği elçileri uğurlarken onlara: "kolaylaştırın güçleştirmeyin, müjdeleyin nefret ettirmeyin" tavsiyesinde bulunduğu ifade edilmiştir.⁷⁰

Hz. Peygamber (s) elçi tayin ederken oldukça titiz davranmış ve her bir elçiyi bizzat kendisi belirlemiştir. Seçilen bu elçilere bakıldığında gideceği coğrafi bölgeyi tanıyan, kültürünü bilen, insanları ile iletişime geçecek lisana sahip kimseler ile gittikleri ülkenin devlet başkanı veya ileri gelen eşrâfi ile aralarında şahsî dostlukları olanların öncelikli olarak tercih edildiği anlaşılmaktadır. Elçilerin liyakat sahibi, zeki ve insanlar üzerinde müspet bir etki bırakacak fizikî görünümüne sahip olmasına büyük önem verilmiştir. Hz. Peygamber'in (s) "Bana bir elçi adayı teklif edeceğiniz zaman yüzü ve adı güzel olanı tavsiye edin"⁷¹ dediği rivayet edilmiştir. Hitabet vasfı ve ikna kabiliyetine ilâveten üstün ahlakî vasıflara sahip olmak elçi olarak seçilen kimselerin ortak özelliklerindedir. İslâm'ın inceliklerine vakıf olmak şüphesiz aranan bir özellikti ancak bazen gayrimüslimlerin de bu görevde istihdam edilmiş olması dinî vukufiyet hususunda istisnâ durumların olduğunu göstermektedir.⁷²

İslâm risaletinin ortaya çıktığı dönemlerde Arap yarımadası bölgesindeki hâkim güçlerden bir tanesi M.S. 226-651 yılları arasında hüküm süren Sâsânî İmparatorluğudur. Sâsânîler dört asrı aşkın bölgede hüküm sürmüş, sürekli olarak dönemin diğer önemli askerî gücü olan Bizans İmparatorluğu ile mücadele içinde olmuştur. Sâsânîler, Hz. Ömer zamanında İslâm ordusuyla yaptıkları Nihavend Savaşıyla neredeyse bitme noktasına gelmiş ve 31/651 yılında son Sâsânî Kısra'sı III. Yazdicerd'in öldürülmesi ile de tarih sahnesinden silinmişlerdir. Her ne kadar siyaseten varlık sahnesinden silinmiş olsalar da birçok tarihçi, gerek İslâm siyaset felsefesi sahasındaki bazı kavramlarda,⁷³ gerekse daha sonra kurulan İslâm devletlerinde görülen bazı idarî yapılarda ve vergi sistemlerinde Sâsânî etkilerinin görüldüğü konusunda hem fikirdir.⁷⁴

Abdullah b. Huzâfe'nin elçi olarak gönderildiği sırada Sâsânîlerin başında II. Hüsrev Pervîz bulunmaktaydı.⁷⁵ Tahtta kaldığı müddetçe zulüm ve baskı ile hüküm süren ve sonunda oğlu tarafından öldürülen Kısra II. Hüsrev hakkında Sâsânî, Arap ve

⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/222; Muhammed Hamidullah, Bu yüzüğün Medine'de bir sanatkâra yaptırıldığını, gümüşten mâmul, değerli, iri ve kalın bir gümüş yüzük olduğunu, mührün çapının iki cm'yi bulduğunu kaydeder bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1026.

⁷⁰ Buhârî, Meğâzi, 62; Edeb, 80; Müslim, Cihad, 6-8; Ebû Dâvûd, Edeb, 17.

⁷¹ Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed İbnü'l-Ferrâ, *Rusulü'l-mülûk: ve men yasluhü'r-risâle ve's-sefâre*, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1972), 35; Süleyman Râhilî, *es-Sefâretü'l-İslâmiyye ile'd-devleti'l-Bîzantiyye* (Riyad: Mektebetü't-Tevbe, 1993), 30.

⁷² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/1018-1019; İsrail Balcı, *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 62-64.

⁷³ R. Stephen Murphy, *İslâm Tarih Metodolojisi*, çev. Murteza Bedir & Fuat Aydın, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 196, 239.

⁷⁴ Esko Naskali, "Sâsânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasaniler>

⁷⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/358;

Bizans kaynaklarında zenginliği ve zalimliği hakkında hayli ilginç ve detaylı bilgiler bulunmaktadır.⁷⁶

Hız. Peygamber'in (s) elçi göndermiş olduğu Kralların çoğunluğu ehl-i kitaptı. Araplar arasında kudret ve satveti ile şöhrat bulan ve Mecûsîlik inancı üzerine olan II. Hüsrev Perviz'in İslâm'a davet teklifine nasıl bir tepki vereceğinin kestirilemeyişi Abdullah b. Huzâfe'nin elçilik görevini diğerlerinden çok daha farklı kılmaktaydı.⁷⁷ Abdullah b. Huzâfe'nin elçilik görevinin zorluklarını daha iyi anlamak açısından dönemin jeopolitik dengelerine ve siyasî dinamiklerine göz atmak faydalı olacaktır. O dönemde bölgenin en güçlü imparatorluğu olan Sâsânîler eski dönemlerden beri Araplarla ilişki içindeydi. Nitekim Güney Arabistan'daki Yemen'de Habeşistanlılar ile hâkimiyet için mücadele hâlindeydiler ve zaman içerisinde yerel Arap halkla İranlı askerlerin evliliğinden doğan "Ebnâ" adlı bir zümre ortaya çıkmıştı.⁷⁸ Kuzey Arabistan'da ise dönemin en güçlü iki imparatorluğu Sâsânîler ile Bizans arasındaki hâkimiyet mücadelesi Suriye civarında Bizans'a bağlı Gassânîler ile Sâsânîlere bağlı Hîreliler (Lahmîler) üzerinden yürütülmekteydi.⁷⁹ 610 yılında Bekir b. Vâil kabilesinin önderliğinde Sâsânîlerle yapılan Zûkâr (Zikâr) savaşında Arapların galip gelmesi Araplara güven kazandırmış, Sâsânîlerin yenilmez olduğu algısını kırmıştı.⁸⁰

Asırlar boyu süren Bizans-Sâsânî mücadelesi⁸¹ Kısra II. Hüsrev döneminde Kuzey Arabistan ve Anadolu coğrafyasında devam etti. Bizans İmparatoru Mavrikios'un askerî desteğiyle Sâsânî tahtına geçen Kısra II. Hüsrev, aynı zamanda kızı Meryem ile de evlenmiş ve Kuzey Mezopotamya'da bazı şehirleri Bizans'a bırakmıştı. Bizans kumandanlarından Phokas, İmparator Mavrikios ve ailesini öldürerek (602) Bizans tahtına geçince, II. Hüsrev de bu fırsat ile Bizans üzerine saldırı başlatmıştır.⁸² Sâsânî tahtına geçmesinde desteğini aldığı Sâsânî ordusu 613'te İrmîniye ve Suriye'ye girip Dimaşk'ı, ertesi yılda Kudüs'ü zaptederek kutsal haçı ele geçirmiş ve Medâin'e götürmüşlerdir.⁸³ 619'da ise Bizans'ın hububat ihtiyacını karşılayan stratejik öneme sahip Mısır'ı işgal etmişlerdi. Bu dönemde idarî ve askerî açıdan kendisine çeki düzen veren Bizans, tahtta bulunan İmparator Herakleios döneminde 622 yılında İstanbul'dan törenle Sâsânîler'e karşı büyük bir ordu ile harekete geçti. Anadolu toprakları ve İrmîniye bölgesini Sâsânî işgalinden kurtardı.⁸⁴

⁷⁶ Bu rivayetlerin toplu ve detaylı bir değerlendirmesi için Danimarkalı Oryantalist Arthur Christensen'in Fransızca kaleme aldığı ve Arapçaya tercüme edilen eserine bakılabilir. Arthur Christensen, *İrân fi ahdî's-Sâsâniyyîn*, çev. Yahyâ el-Haşşab (Beyrut: Dârü'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1982), 427-477.

⁷⁷ Hasan Ali Şarhâni - Muhsin Râşid Tarîm, "Üslûbu'r-resûl sallalâhu aleyhi ve alihi ve selleme fi ihtiyâri suferâihi", *Mecelletu Âdâbi Zî Kâr* 8/2 (2012), 101.

⁷⁸ Mustafa Fayda, *İslâmiyet'in Güney Arabistan'da Yayılışı*, (Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982), 13; Ahmet Altungök - Taner Yıldırım, *Siyasi Açından Arap-İran İlişkileri - Sâsânîler Dönemi Sonuna Kadar - (MS 226-652)*, (İstanbul: Mutlu Basım, 2015), 91.

⁷⁹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/351-352; Şaban Öz, *İslâm Tarihi*, (Çizgi Kitabevi: Konya, 2013), 27-28; Altungök - Yıldırım, *Siyasi Açından Arap-İran İlişkileri*, 72-73.

⁸⁰ et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/193-213; Fuat Daş, *Cahiliye Döneminde Arap Savaşları*, (Hiperyayın: İstanbul, 2019), 30-33.

⁸¹ Esko Naskali, "Sâsânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Mayıs 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasaniler>

⁸² Altungök - Yıldırım, *Siyasi Açından Arap-İran İlişkileri*, 95-96.

⁸³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006), 88.

⁸⁴ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 94-95.

Orta Asya'daki Göktürk Kağanı Tong Yabgu da Bizans'la ittifak yaparak doğu bölgesinden Sâsânîler'e saldırmış, İsfahan ve Rey şehirlerini ele geçirmişti.⁸⁵

İmparator Avarlar'ın tehditi sebebiyle İstanbul'a kısa bir süre geri dönmek zorunda kalsa da 623'te tekrar Sâsânîler üzerine saldırı başlatılmış, onların kutsal şehri Gence ele geçirilerek buradaki Zerdüş tapınağı tahrip edilmiştir. Dolayısıyla Sâsânîler ağır bir yenilgiye uğramış, II. Hüsrev de şehirden kaçmıştı. Nihayet 627 yılı sonlarında Ninova'da Bizans ordusu ile Sâsânîler arasında yapılan savaşta Sâsânî ordusu ağır bir yenilgi almış, Bizans İmparatoru Herakleios, Ocak 628'de II. Hüsrev'in sığındığı Destgird'e girmiştir.⁸⁶

Bizans ile Sâsânîler arasında vuku bulan savaşlarda Müslümanlar Bizans tarafını tutmuştur. Çünkü Sâsânîler ateşperest olup ateşe tapmaktaydı ve hükümdarlarına ilah nazarıyla bakmaktaydı. Bizanslılar ise Ehl-i kitap olmaları hasebiyle Müslümanlara daha yakındı.⁸⁷ Nitekim Hz. Peygamber (s) Farslıların örf ve geleneklerinden hiç hoşlanmamıştır. Müslümanların Hıristiyan ve Yahudi kadınlarla nikâhlanmalarına müsaade edilmesine rağmen, Mecûsî kadınları ile evlenmeleri yasaklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de Sâsânîler'in Bizans'a galip gelmelerinin uzun sürmeyeceği müjdelenmişti. Bu ayetlerde Ehl-i kitaba karşı yakınlık ve "on yıldan daha az bir zaman içinde" durumun tam tersine döneceği hususları önceden ifade edilmiştir.⁸⁸ Nitekim Bizans'ın bu zaferi Ninova'da gerçekleşmiştir.⁸⁹

İşte tam bu karışıklıkların ve siyasî gerginliklerin yaşandığı dönemde Hz. Peygamber'in (s) elçisi Abdullah b. Huzâfe, Kısra II. Hüsrev Perviz'e İslâm'a davet mektubu ile gönderilmişti. Henüz daha Mekke'nin fethinin dahi gerçekleşmediği bir dönemde, Kısra'nın Hz. Peygamber'in (s) mektubuna bu denli hiddetlenmesinin ardında yatan gerçek bu jeopolitik ve siyasî dengelerdir. Diğer bir ifadeyle Kısra, Bizans'a karşı olan savaşında Bizans'a destek veren müslümanların, Bizans'a karşı almış olduğu askerî yenilginin hemen ardından kendisini İslâm'a davet etmelerini bir fırsatın değerlendirilmesi olarak görmüştür.⁹⁰

Oldukça hassas bir o kadar da tehlikeli olan bu görevin Abdullah b. Huzâfe'ye verilmesinin sebepleri arasında Abdullah b. Huzâfe'nin ticaret sebebiyle Fars coğrafyasına birçok kez gitmiş olması ve Farsça bilmesi zikredilmiştir.⁹¹

Hz. Peygamber (s), Kısra'ya gönderilecek mektubun öncelikle Bahreyn valisine iletilmesini, ondan sonra da Fars başkentine onun delaletiyle götürülmesini emretti. Bahreyn hükümdarı o zamanlar Sâsânî Devleti'ne bağlıydı. İbn Sa'd'da da geçen rivayetlerde zikredildiği üzere Abdullah b. Huzâfe hicretin yedinci senesinin başlarında Hz. Peygamber (s) tarafından gönderilen mektubu Bahreyn'deki Kısra'ya

⁸⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/355.

⁸⁶ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 95-96.

⁸⁷ Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, 116-117

⁸⁸ Rûm, 30/2-6.

⁸⁹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/332.

⁹⁰ Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, 116.

⁹¹ Süheylî, *er-Ravzû'l-ünüf*, 6/590.

bağlı yerel hükümdara ilettili.⁹² Ardından da Kısra ile görüşmek üzere Fars başkentine doğru yola çıktı.⁹³

Muahhar kaynaklarda Abdullah b. Huzâfe'nin elçiliği ile ilgili daha detaylı anlatımlar mevcuttur. Abdullah b. Huzâfe Kısra'nın sarayına kadar gitmiş ve Hz. Peygamber'in (s) davet mektubunu sunmak için huzuruna girmek için izin istemişti.⁹⁴ Gerekli hazırlıkların akabinde Abdullah b. Huzâfe'ye huzura çıkması için izin verildi.⁹⁵ Kısra, Abdullah b. Huzâfe'ye yaklaşip mektubu ondan aldı ve kâtibine okumasını emretti.⁹⁶

Mektupta ise şu ifadeler bulunmaktaydı⁹⁷

“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Allah Resulü Muhammed'den, Farşlıların hükümdarı Kısra'ya:

Selâm, hakikat yolunu izleyip Allah'a ve Resûlü'ne iman edenlerin, Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir ve ortaksız olduğuna ve Muhammed'in O'nun kulu ve resulü olduğuna şehadet edenlerin üzerine olsun! Seni İslâm'ı kabule davet ediyorum. Hiç şüphesiz ben yaşayan herkesi uyarmak ve böylece kâfirlerin lâyük oldukları cezayı bulmaları için Allah'ın bütün insanlığa gönderdiği elçisiyim. Müslüman ol ve kurtul. Eğer kabul etmezsen Mecûsilerin günahları da senin üzerine olacaktır.”⁹⁸

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/177.

⁹³ Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*, (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2006), 3/346.

⁹⁴ Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fûnüni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*, thk. İbrahim Muhammed Ramazan (Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1993), 2/328; İbn Kesîr bir rivayete göre Kısra'ya elçi olarak Abdullah b. Huzâfe yerine Şüçâ b. Vehb'in gönderildiğini nakletmiştir bkz. Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvahid (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1976), 3/507.

⁹⁵ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/507; el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3/346;

⁹⁶ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/507-508; Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 27.

⁹⁷ Abdullah b. Huzâfe tarafından Kısra'ya sunulan mektubun 1962 yılında bulunduğu iddia edilmiş ve Muhammed Hamidullah mektubu detaylı bir şekilde ele almış ve mektubun tarihi ve paleografik bilgiler açısından gerçek bir muhteviyata sahip olduğunu fakat yine de daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. bkz. Muhammed Hamidullah, *Hazreti Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 1990), 133-150; Ayrıca mektupla ilgili olarak bkz. Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, 114-117.

⁹⁸ et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/654-655; Mektup birçok kaynakta geçmektedir olup bazı lafız farklılıkları olmakla beraber ana metin bu şekildedir. Diğer geçtiği yerler için bkz. Ebü Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk b. Musa b. Mehran el-İsfahânî, *Delailü'n-nübüvve*, thk. Muhammed el-Haddad, (Riyad: Dârü'n-Nefâis, 1986) 1/348; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarihi'l-mülûki ve'l-ümem*, nşr. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata & Mustafa Abdülkadir Ata, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 3/282; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, 4/484-485; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/328; Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (Cize: Hicr li't-Tıbbâ ve'n-Neşr, 1999), 8/171-172; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/508; Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye: Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri*, çev. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Kitabevi, ts.), 155-159.

H. Peygamber'in (s) adının kendi isminin önünde zikredilmesine öfkelenen Kısra, devamının okunmasına müsaade etmeden mektubu yırttı ve elçinin meclisinden çıkarılmasını emretti.⁹⁹ Bir diğer rivayette ise, II. Hüsrev Pervîz'in "Benim kölem olmasına rağmen bana böyle bir mektup mu yazıyor!" dediği nakledilir.¹⁰⁰

Süheylî (ö. 581) ise hitabeti ve cesareti ile bilinen Abdullah b. Huzâfe'nin Kısra'nın huzuruna çıktığında aşağıdaki konuşmayı yaptığını rivayet etmektedir:

"Ey Fars halkı! Sizler bir peygambere iman etmeden, bir kitaba inanmadan ve yeryüzünden ancak ellerinizde bulunan bir kısma hükmederek sayılı günlerinizde hayalleriniz içinde yaşadınız! Hâlbuki yeryüzünün hükmedemediğiniz kısmı daha çoktur.

(Ey Kısra!) Senden önce kimisi dünya ehli ve kimisi ahiret ehli olan hükümdarlar gelmiş, hüküm sürmüşlerdir. Onlardan ahiret ehli olanlar, dünyadan da nasiplerini almışlardır. Dünya ehli olanlar ise, ahiret nasiplerini kaybetmişlerdir. Dünya çabaları farklıdır fakat ahirette adl-i ilahinin önünde eşittirler.

Sana getirip teklif ettiğimiz işi küçümsedin, ama andolsun ki o sana korktuğun yerden geldi. Bu işi küçümsemen senden bu belayı def edecek değildir. Bunu yalanlaman da seni bu beladan çıkaracak değildir. Zûkâr Savaşı'ndaki¹⁰¹ durum, bunun delilidir!"¹⁰²

Aynı rivayette Abdullah'ın bu konuşması üzerine Kısra'nın ona, kendi mülkünün ve devletinin çok kuvvetli olduğunu, Firavun'un İsrailoğulları'na hâkim olduğu gibi kendisinin de Müslümanlara hâkim olmaya gücünün yeteceğini söylediği kaydedilir. Kısra bununla yetinmeyerek H. Peygamber'e (s) ve ashabına hakarete bulunmuş, ardından da Abdullah b. Huzâfe'yi huzurundan çıkartmıştır.¹⁰³

Abdullah b. Huzâfe Kısra'nın sarayından ayrıldıktan sonra vakit kaybetmeden hemen Medine'ye doğru yola çıkmıştır. Ancak geride bıraktığı Sâsânî sarayındaki hava değişmişti. Devlet erkânı Kısra'ya tepkisinin çok sert olduğunu, bunun doğru olmadığını söyleyerek onu sakinleştirmeye çalıştılar.¹⁰⁴ Yakın çevresindeki görevlilerin de telkiniyle kızgınlığı geçen Kısra'nın elçinin tekrar geri çağrılmasını emrettiği, görevlilerin Abdullah b. Huzâfe'yi aradıkları hatta bulabilme ümidiyle Hîre'ye kadar gittikleri rivayet edilir.¹⁰⁵ Bu durum Abdullah b. Huzâfe'nin elçi olarak seçilme sebepleri arasında da zikredildiği üzere, Sâsânî ülkesi ile Medine arasındaki yolları iyi bildiği, gösterilen aşırı tepki yüzünden tehlikeyi bertaraf etmek için alternatif yolları kullandığı anlamına geldiği şeklinde de yorumlanabilir.

Abdullah b. Huzâfe geri dönüş yolunda görevini yerine getirdiğini, "Vallahi benim için iki yoldan hangisi olursa üzülmem. Allah'ın Elçisi'nin mektubunu teslim ederek vazifemi yaptım" cümleleriyle ifade etmiştir. Abdullah b. Huzâfe Medine'ye vâsıl olduğunda H. Peygamber'in (s) huzuruna çıkmış ve Kısra II. Hüsrev ile aralarında geçen olayı anlatmıştır. H. Peygamber (s) onun bir elçiye reva

⁹⁹ el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 3/346.

¹⁰⁰ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 3/508.

¹⁰¹ et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/193-213; Daş, *Cahiliye Döneminde Arap Savaşları* 30-33; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/354-355;

¹⁰² Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf*, 6/589-590; İbn Hadîde, *el-Misbâhü'l-mudî* 2/102.

¹⁰³ Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf*, 6/590.

¹⁰⁴ Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 28

¹⁰⁵ Kapar, *Diplomat Sahabiler*, 28

görülmeyecek bu kibirli hareketi sebebiyle hiddetlenmiş ve “Allah da onun mülkünü paramparça etsin!” diyerek tepkisini dile getirmiştir.¹⁰⁶ Abdullah b. Huzâfe’nin Medine’ye döndükten sonra Kısra’nın bu tavrını eleştiren bir şiir söylediği ve bu kibirli tavrın devletlerinin sonunu getireceğini ifade ettiği rivayet edilmiştir.¹⁰⁷

Kısra’nın davet mektubunu yırtmakla yetinmeyerek Yemen’deki Ebnâ’dan valisi Bâzân’a haber göndererek, bir rivayete göre Hz. Peygamber (s) hakkında kendisine bilgi toplamasını,¹⁰⁸ başka bir rivayete göre ise (cezalandırmak amacıyla) Hz. Peygamber’i (s) yakalayıp huzuruna getirmesini emretmiştir.¹⁰⁹

Zayıf bir ihtimal olmakla birlikte el-İbşihî, Kısra’nın, Hz. Peygamber (s) nezdine kendisine onun bir resmini çizip getirmesi için ressamla birlikte, döndüğünde Hz. Peygamber’in (s) geleceği hakkında haber vermek üzere keşfi kuvvetli bir kâhin gönderdiği de rivayet edilir. Kâhinin Hz. Peygamber’in (s) yanından döndükten sonra Hz. Peygamber’in (s) gücünün ve hâkimiyetinin artacağını söylediği rivayet edilmiştir.¹¹⁰

Yemen valisi Bâzân, Kısra II. Hüsrev’in talimatları doğrultusunda, vekilharcı Bâbeveyh ile Hürre Hüsre adlı iki görevlisini Hz. Peygamber’i (s) araştırmaları ve Hz. Peygamber’e (s) hitaben yazdığı mektubu sunmaları için gönderdi. İkili yola çıkarak Taif’e kadar gelmiş burada bazı Kureyşlilere rastlamışlardı. Onlara Hz. Peygamber’i (s) sormuş onlar da Medine’de olduğunu haber vermişlerdi. Kureyşli bu kişiler Bâzân’ın adamları ile aralarında geçen konuşmalardan Kısra ile Hz. Peygamber’in (s) aralarında problem olduğunu anlamışlar ve bu vesile ile Hz. Peygamber’den (s) kurtulacaklarını sanarak sevinmişlerdi. Yemen’den gelen iki görevli yollarına devam ederek Medine’ye, Hz. Peygamber’in (s) huzuruna geldiler.¹¹¹

Elçi Babeveyh Hz. Peygamber’e (s) Kısra’nın Yemen valisi Bâzân’a emir vererek onun götürülmesi için talimat verdiğini, kendileriyle gelecek olursa Bâzân’ın Kısra’ya onun için mektup yazacağını ve belki de bu sayede Kısra’nın onun aleyhinde olabilecek kararını durduracağını söyledi. Hz. Peygamber (s) elçileri iyi karşıladı fakat gidip dinlenmelerini ve ertesi gün gelmelerini söyledi. Hz. Peygamber (s) o gece vahiy yoluyla Kısra II. Hüsrev’in oğlu tarafından öldürüldüğünü öğrendi. Ertesi gün elçiler huzuruna tekrar geldiklerinde onlara “Efendinize haber gönderin, Rabbim bu gecenin yedinci saatinde onun efendisi Kısra’yı öldürdü” diyerek Kısra’nın oğlu tarafından öldürüldüğünü haber verdi. Bâzân’a verdiği emrin neticesini görmek Kısra II. Hüsrev’e nasip olmamıştı. Elçiler Hz. Peygamber’in (s) sözlerine şaşırarak kendilerinin bundan daha basit bir sebep için geldiğini, bu söylediklerini yazıp hükümdarlarına bildireceklerini söylediler. Hz. Peygamber (s) de söylediklerini hükümdarlarına bildirmelerini, ayrıca İslâm’ın ve Müslümanların hâkimiyet alanının

¹⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-nebeviyye ve ahbârü’l-hulefâ*, 297; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 1/223-224; et-Taberî, *Târîhü’l-ümem ve’l-mülûk*, 2/655.

¹⁰⁷ Süheylî, *er-Ravzü’l-ünüf*, 6/591.

¹⁰⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 1/223-224.

¹⁰⁹ Mutahhar b. Tâhir Makdisî, *el-Bed’ ve’t-târîh*, (Kahire: Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Diniyye, ts.), 3/170; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 3/511.

¹¹⁰ Şihabüddin b. Muhammed el-İbşihî, *el-Müstetraf fî külli fennin müstetraf*, (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1998), 334; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/358-359.

¹¹¹ et-Taberî, *Târîhü’l-ümem ve’l-mülûk*, 2/655.

Kisrâ'nın hâkimiyet alanının sınırlarına ulaşacağını söyleyerek eğer hükümdarları Bâzân Müslüman olursa idaresindeki yerlere onu vali tayin edeceğini söyledi.¹¹²

Bunun üzerine elçiler Hz. Peygamber'den (s) aldıkları bu haberle Bâzân'ın yanına döndüler. Hz. Peygamber (s), elçilerle birlikte Bâzân'a altın ve gümüşten bir kuşak hediye gönderdi.¹¹³ Elçiler gözlemlerini aktardıktan sonra Hz. Peygamber'in (s) kendilerine söylemiş olduğu Kisrâ'nın öldürülme haberini ve Hz. Peygamber'in (s) Bâzân'a yaptığı teklifi haber verdiler. Bunun üzerine Bâzân teenni ile hareket etmiş, Kisrâ'nın öldürülme haberini ve Sâsânî başkentindeki yönetim değişikliğini soruşturarak teyit etmiş ve neticede Kisrâ II. Hüsrev'in Hz. Peygamber'in (s) belirttiği vakitte oğlu Şîreveyh tarafından öldürüldüğünü ve babasının yerine tahta geçtiğini öğrenmiştir. Yeni Kisrâ Şîreveyh ise Bâzân'a mektup yazarak babasını öldürme sebeplerini açıkladıktan sonra Hz. Peygamber'e (s) yönelik herhangi bir girişimde bulunmamasını ve emirlerini beklemesini istemiştir. Bâzân ise Hz. Peygamber'in (s) verdiği mucizevî bilgilerin doğruluğu karşısında Müslüman olmuştur.¹¹⁴ Vali Bâzân yeni dini İslâm'a samimiyetle bağlanmış ve irtidat eden kişi ve gruplarla mücadelede önemli rol oynamıştır.¹¹⁵ Böylelikle, hem Kisrâ'nın mülkünde İslâm'ı kabul eden ilk eyalet valisi olma vasfını kazanmış, hem de İslâm devletine bağlı Yemen'in ilk müslüman valisi olma şerefini elde ederek tarihe geçmiştir.¹¹⁶

İslâm orduları, Hz. Ömer döneminde 15/636 yılında Kadisiye ve 21/642 yılındaki Nihâvend savaşlarıyla Sâsânî ordularını toparlanamayacak derecede ağır yenilgiye uğratmıştır. Böylelikle Allah'ın bir hikmeti gereği Hz. Peygamber'in (s) bedduası tecelli etmiş, Sâsânî Krallığı (31/651) yılında tarih sahnesinden silinmiştir.¹¹⁷

7. Râşid Halifeler Dönemindeki Faaliyetleri

Hz. Peygamber'in (s) vefatının ardından Abdullah b. Huzâfe'nin hayatında yeni bir dönem başladı. Abdullah b. Huzâfe, irtidat eden kabilelerle savaşmak üzere Medine-i Münevvere'den hareket eden askerî birliğe katıldı. Arap yarımadasının Müslümanlar için güvenli bir yer hâline getirilmesinden sonra İslâm tebliğinin önündeki engelleri kaldırmak amacıyla İslâm ordusu içerisinde farklı coğrafyalarda fetihlere katıldı, bazı müfrezelere komutanlık yaptı.

Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in (s) vefatından önce yarım kalan fetih hareketlerini devam ettirmek istemiş bu amaçla sahâbîlerle istişare yaptıktan sonra onların da desteğini alarak Şam üzerine harekât kararı almıştı. Bu amaçla Mekkelilere, Taifilere ve Yemenlilere gönderilmek üzere gevşeklik göstermeden Allah'ın emrine uyararak onun yolunda savaşmaya davet eden mektuplar hazırladı. Hz. Ebû Bekir Mekke'ye ulaştırılacak mektubu götürmesi için daha önceden Allah Resül'ünün (s)

¹¹² et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/655-656.

¹¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1/22; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/214; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 1/631.

¹¹⁴ et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, 2/656-657.

¹¹⁵ Hattâb, *Süferâü'n-nebî*, 104.

¹¹⁶ Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, 120.

¹¹⁷ Adnan Demircan, *Râşid Halifeler*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 48-54; Abdülhüseyn Zerrinkûb – Rûzbeh Zerrinkûb, *Sâsânîlerin Siyasî Tarihi*, çev. Ali Hüseyin Toğay (İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2019), 161-169; Ulaş Töre Sivrioğlu, "İlk İslâm Fetihleri ve Sâsânî Devleti'nin Çöküşü", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları* 10/9 (2015), 398-318.

elçiliğini yapmış olan Abdullah b. Huzâfe'yi elçisi olarak atadı ve onun mektubu götürmesini istedi. Abdullah b. Huzâfe Mekke'ye varınca Müslümanları meydana çağırması ve Hz. Ebû Bekir'in mektubunu okuyarak icabet etmelerini istemiştir. Mekke'nin ileri gelenlerinden Sehl b. Amr, Haris b. Hişam ve İkrime b. Ebû Cehil ayağa kalkarak davete icabet ettiklerini söyleyerek hazırlıklara başladılar. 500'ü aşkın Mekkeli Müslüman Şam fetihleri için Medine'ye yola çıktılar.¹¹⁸

Hz. Ebû Bekir'in vefatının ardından hilafete Hz. Ömer getirilmiş ve bu dönem İslâm devletinin her alanda geliştiği ve kurumsallaştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde İran'da, Mısır'da ve Suriye'de fetihler gerçekleştirilmiştir. Abdullah b. Huzâfe bu fetih hareketlerinin bir çoğuna iştirak etmiştir. Şam şehirlerinden olup o tarihte Bizans hâkimiyetinde olan Kaysâriyye'nin fethine (19/640) katılan Abdullah b. Huzâfe, arkadaşları ile birlikte kahramanca çarpışırken şehrin surları yakınlarında muhasara altına alındılar ve Bizans askerlerince esir edildiler.¹¹⁹

İbn Sa'd, Hz. Ömer'in Müslümanlar için çok büyük hatırası olan Abdullah b. Huzâfe'nin serbest bırakılması için imparator II. Konsta's'a mektup yazdığını ve onun serbest bırakılmasını sağladığını ifade eder.¹²⁰ Ancak İbn Sa'd'ın bu rivayetine ilaveten başta sahabe biyografileriyle ilgili kitaplar olmak üzere birçok farklı kaynaktan Abdullah b. Huzâfe ve esir edilen arkadaşlarının serbest bırakılması ile ilgili daha farklı ve detaylı bir anlatı bulunmaktadır.

Bu anlatıya göre esirler arasında zincire vurulmuş olarak bulunan Abdullah b. Huzâfe'nin Hz. Peygamber'in (s) yakın ashabından olduğunu tespit eden Rumlar, onu Bizans İmparatoru II. Konsta's'ın huzuruna çıkarmışlardır.¹²¹ Buradan Rumların Hz. Peygamber'in ashabının diğer müslümanlar nezdindeki yeri ve önemini farkında oldukları anlamını çıkarmak mümkündür.

Kaynaklarda "tâğiye" veya "melik" olarak adlandırılan İmparator II. Konsta's'ın huzuruna çıkarılan Abdullah b. Huzâfe'ye İmparator Hıristiyanlığı kabul etmesini böylece onu önemli mevkilere getireceğini ve servet sahibi yapacağını vaat etmiştir. Bir rivayete göre kızıyla evlendirmeyi dahi teklif etmiştir. Fakat Abdullah b. Huzâfe, bir an bile tereddüt etmeden, "Değil bütün Bizans topraklarını, Arap ve Acem topraklarını da verseniz, göz açıp kapama süresi kadar dahi olsa Muhammed'in dininden dönmem!" diye cevap vermiştir.¹²²

Onun bu meydan okuyucu tavrını cezalandırmak isteyen İmparator, Abdullah b. Huzâfe'yi açlıkla terbiye etmek istemiş ve onu her tarafı kapalı bir hücrede üç gün boyunca hapsedmiştir. Bir müddet sonra açlık karşısında ne yapacağını merak ettiğinden hücreesine domuz eti ve şarap koydurmuştur. Üçüncü günün sonunda ölmüş olabileceği korkusuyla dışarı çıkardıkları zaman Abdullah'ın önüne konulan şeylerden hiçbir şeye el sürmediğini görmüşlerdi. Kendisine neden hiçbir şey yiyip

¹¹⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Vâkıdî, *Fütûhu's-Şâm*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 1/7-12.

¹¹⁹ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dımaşk*, 27/358-359; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/14-15.

¹²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/177; Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2003), 66.

¹²¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâmî eş-Şâfiî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdülmevcud & Şeyh Ali Muhammed Muavvez, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 11/361.

¹²² ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 2/12.

içmediği sorulduğunda ise: “Gerçi dinim bana zarûret hâlinde, onlardan yemeyi ve içmeyi helâl kılmıştır, ama ben sizi, kendime ve İslâm’a güldürmek istemedim!” şeklinde cevap vermiştir.¹²³

Sunduğu teklife karşı ortaya koymuş olduğu kararlılık karşısında hayretler içinde kalan İmparator, direncini kırmak ve boyun eğdirmek için ona karşı daha sert uygulamalara başvurmuştur. Bu kez onu ölümle tehdit etmiş, çarmla gerdirerek okçulara ellerine ve ayaklarına yakın yerlere ok atmalarını emretmiştir. Bir taraftandan da kendisine Hıristiyanlık telkinlerine devam etmiş ama o her seferinde bunu reddetmiştir.¹²⁴

Şahit olduğu direnç karşısında hayretler içinde kalan İmparator, Abdullah b. Huzâfe’ye boyun eğdirmek amacıyla daha zalimce bir yöntemle başvurmuştur. Dininden dönüp Hıristiyanlığı kabul etmediği takdirde onu kızgın yağla (veya suyla) dolu bir kazana atmakla tehdit etmiş, ciddiyetini gösterme adına da esir müslümanlardan bir tanesini bu kaynayan kazana attırarak ve Abdullah b. Huzâfe’nin kardeşinin bu feci ölümüne zorla tanıklık etmesini sağlamıştır. Ancak bu bile onu inancından vazgeçirmeye yetmemiştir.¹²⁵ İmparator açısından artık bir gurur meselesi hâline gelen bu meseleyi kendi istediği şekilde çözmüş olmak adına, İmparator taktik değiştirmiş ve son teklif olarak şayet gelip kendi başından öperse onun hayatını bağışlayacağını bildirmiştir. Abdullah b. Huzâfe Müslüman kardeşleri esaret altındayken kralın başını öperek serbest kalmayı reddetmiş, bunun üzerine İmparatora karşı bir teklifte bulunarak kendisiyle birlikte diğer Müslüman esirleri de bağışlayacağını beyan ederse İmparatoru başından öpeceğini söylemiştir. Teklifinin kabul edilmesi üzerine de Abdullah b. Huzâfe İmparatoru başından öpmüş, İmparator da sözünde durarak seksen veya yüz civarındaki Müslüman esiri serbest bırakmıştır.¹²⁶

Esaretten kurtardığı arkadaşlarıyla birlikte Medine’ye geri dönen Abdullah b. Huzâfe, Halife Hz. Ömer tarafından karşılanmıştır.¹²⁷ Esaret günlerinde meydana gelen olayların detaylarını öğrenen Hz. Ömer: “Abdullah, İmparatoru başından öperek Müslüman kardeşlerimizin esaretten kurtuluşuna vesile olmuştur. Medine’deki her bir müslümanın Abdullah’ı başından öpmesi bir görevdir. İşte ilk öpen de benim” diyerek ayağa kalkmış ve herkesin huzurunda onu başından öpmüştür.¹²⁸

Bazı sahabiler ise şakacılığı ile bilinen Abdullah b. Huzâfe’ye kinayeli bir şekilde, bir İslâm düşmanını başından öptüğü şeklinde şaka yaptıklarında, Abdullah b. Huzâfe cevap olarak bu sayede yüce Allah’ın yardımıyla sekseni aşkın Müslümanın hayatını kurtardığını söylemekle yetinmiştir.¹²⁹

¹²³ Ebû İshak İbrâhim b. Muhammed b. Haris el-Fezârî, *Kitâbü’s-Siyer*, thk. Fârûk Hamâde (Beirut: Müessesetü’r-Risâle, 1987), 223-224; eş-Şâmî, *Sübülü’l-hüdâ*, 11/361.

¹²⁴ eş-Şâmî, *Sübülü’l-hüdâ*, 11/361.

¹²⁵ ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2/12.

¹²⁶ eş-Şâmî, *Sübülü’l-hüdâ*, 11/361.

¹²⁷ İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam fî tarihi’l-mülûki ve’l-ümem*, 4/320; eş-Şâmî, *Sübülü’l-hüdâ*, 11/361;

¹²⁸ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 27/358-359; el-Fezârî, *Kitâbü’s-Siyer*, 223-224; ez-Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2/14-15; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 4/52; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe fî ma’rifeti’s-sahâbe*, 3/213; Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, 66.

¹²⁹ İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 27/359.

Bizans İmparatorunun bir Müslüman esiri Hıristiyan yapmak için bu kadar uğraşmasının ardında izah edilebilir gerekçeleri vardır. İslâm devleti kuruluşunun üzerinden fazla bir zaman geçmemesine rağmen hızla sınırlarını genişletmeye başlamıştı. Bizanslıların kadim rakibi olan Sâsânîleri ortadan kaldırmış ve günden güne Bizans topraklarının aleyhine gelişmesini sürdürmekteydi. Ortaya çıkan yeni tabloya göre İslâm dini artık hem Bizans devletini hem de Hıristiyanlığı tehdit eder hâle gelmişti. İşte tam da bu noktada hayatı boyunca Hz. Peygamber'e (s) yakın olan ve Halife Hz. Ömer ile akrabalık ilişkisi olan birisinin Hıristiyan olduğu haberinin İslâm coğrafyasında yayılması fikri İmparator için cazip gelmiş olmalıdır.

Hz. Ömer döneminde İslâm fetihleri artmış, coğrafi sınırlar genişlemiştir. Amr b. el-Âs liderliğindeki İslâm orduları Filistin'in fethi, ardından artık Bizans'la kara bağlantısı kalmayan Mısır topraklarını 19/640 yılından itibaren fethetmiş,¹³⁰ Abdullah b. Huzâfe de bu fetihlerde ordu komutanlarından biri olarak yerini almıştır.

Amr b. el-Âs, Fustat'ı fethedince, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî komutasındaki bir müfrezeyi Aynu's-Şems bölgesini fethetmek üzere gönderdi. Abdullah ve emrindeki askerler burayı fethetti ve buradakilerle Fustat'ın fethinde yapılan anlaşma esaslarına göre anlaşma yaptı.¹³¹ İskenderiye'nin 21/642 yılında fethinin ardından Amr b. el-Âs, Müslümanlardan teşekkür ettirilen muhafız birliğinin başına Abdullah b. Huzâfe'yi tayin etti ve onları İskenderiye'de bırakarak Fustat'a döndü.¹³²

8. Vefatı

Mısır'ın fethinde de görev alan Abdullah b. Huzâfe, kendi kabilesinden olan Mısır fatihi Amr b. el-Âs ile Mısır'ın İslâmlaşmasında büyük rol oynadı ve fethin tamamlanmasından sonra Mısır'a yerleşerek vefat edene kadar orada kaldı. Hz. Osman devrinin son yıllarında kesin olmamakla birlikte 33/654 veya 35/656 yılında Mısır'da vefat etti.¹³³ Kahire civarında bulunan ve Yavuz Sultan Selim'in Ridâniye savaşında Memlük ordusunu şaşırtmak için etrafını dolandırdığı¹³⁴ Mukattam dağı eteklerine gömülmüştür. Abdullah b. Huzâfe'nin kabri günümüzde "Makberetü Seyyidî Ukbe" olarak bilinen mezarlıktadır.¹³⁵

SONUÇ

Mekke'de başlayan, Şam, Yemen, Habeşistan ve Mısır'la devam ederek, üç büyük imparatorluk ekseninde şekillenen bir hayat serüvenine sahip olan Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'nin hayatı ve diplomatik faaliyetleri ilk dönem İslâm diplomasisinin parametrelerini anlama açısından kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

¹³⁰ Cengiz Tomar, "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/misir>

¹³¹ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' & Ömer Enîs et-Tabbâ', (Beyrut: Müessesetü'l-Ma'ârif, 1987), 304

¹³² Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 309-310.

¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 4/177; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, 4/52; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, 3/213; Ali Yardım, "Abdullah b. Huzâfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mart 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-huzafe>

¹³⁴ Feridun Emecen, "Ridâniye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 18 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/ridaniye-savasi>

¹³⁵ Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır ve'l-Magrîb*, thk. Muhammed Huceyrî, (Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1996), 172.

Abdullah b. Huzâfe, hayata gözlerini Kâbe-i Muazzama çevresinde, köklü ve saygın kabilelerden bir tanesi olan Benî Sehm kabilesinin bir ferdi olarak açmış ve ailesinin yakın gözetiminde büyümüştü. Kan bağı ve soy birliğinin kabile asabiyetinin oluşmasındaki en önemli birleştirici unsur olduğu cahiliye dönemi Arap toplumunda, İslâm dininin meydana getirdiği tarihî değişimi anlamak açısından Benî Sehm kabilesi ve Amr b. el-Âs es-Sehmî iyi bir örnektir. Benî Sehm kabilesinden birçok kişi Hz. Peygamber'in (s) nübüvvetine karşı çıkarken yine aynı kabileden olan az sayıda müslüman, atalarından tevarüs ettikleri kabile aidiyetini ve asabiyetini terk ederek Hz. Peygamber'in (s) etrafında halelenmişlerdir. Diğer taraftan Habeş Necâşi'sinden ülkesine sığınan Müslümanları Kureyş adına geri teslim almak için Afrika kıtasına seyahat eden Amr b. el-Âs es-Sehmî, Hz. Ömer devrinde yeniden Afrika kıtasına doğru, ancak bu kez İslâm ordularının kumandanı olarak yola çıkmış ve tarihe 'Mısır Fâtihî' olarak geçmiştir. Keza, Amr b. el-Âs es-Sehmî'nin atalarının dininden döndüğü iddiasıyla Necâşi'den teslim almaya gittiği sahâbîlerden olan Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, Mısır'ın fethi esnasında Amr b. el-Âs es-Sehmî'nin emrinde savaşan komutanlardan birisi olmuştu. Böylelikle İslâm'ın tarihin akış yönünü değiştiren müdahalesiyle, kabileden akideye, kan bağından kalp bağına gerçekleşen büyük sosyolojik dönüşüm bu örnekte de gözler önüne serilmektedir.

Abdullah b. Huzâfe'nin diplomatik temsil gerektiren birçok göreve gönderilmesi, geçmişten günümüze elçi seçim kriterlerinde değişmeyen bazı evrensel kriterler olduğunun bir delili olarak okunabilir. Bu kriterler, temsil ettiği makam ve değerlere mutlak bağlılık, gideceği ülkenin dil ve geleneklerine aşinalık, meramını en doğru ve veciz bir şekilde ifade edebilme kabiliyeti, insanlar üzerinde müspet etki uyandıracak bir fizikî görünüş, karşı taraf üzerinde saygınlık hissi meydana getirecek bir özgüven ve cesaret olarak ifade edilebilir.

Abdullah b. Huzâfe'nin elçilik görevi, diğer elçilerin görevlerinden farklıydı. Çünkü Sâsânî Kısra'sı, kendilerine elçi gönderilen kral ya da imparatorlar arasında kibri ve zulmüyle kötü bir şöhrete sahipti. Kendisini efendi, tüm Arapları kölesi olarak görüyordu. En yakınında bulunarak kendisine yıllarca hizmet etmiş olan bir çok üst düzey görevliyi idam etmişti. Böylesine zalim ve mütekebbir bir krala atalarının dininden vazgeçmesini tebliğ etmek, kuşkusuz her elçi için zorlu ve riskli bir görevdir. Abdullah b. Huzâfe, üstlenmiş olduğu görevin içinde barındırdığı risklerinin farkında bir elçi olarak, bulunduğu ortamda yapmış olduğu doğru hamlelerle zorlu elçilik görevini başarıyla yerine getirmiştir. Esir düştüğü Bizans Kralı ile arasında geçen tarihî diyaloglar ve maruz kalmış olduğu türlü işkenceler zaman içerisinde yer yer menkıbevî bir hal alarak kaynaklara yansımıştır. Bu açıdan bakıldığında diplomatik görevlerinin ötesinde zorluk ve mihnet anlarında ortaya koymuş olduğu duruşu ile İslâm izzetinin müşahhas bir örneği olarak gösterilmiş bir sahabidir.

Bir tüccar, şair, asker ve diplomat olarak Abdullah b. Huzâfe, tek bir insanda bir araya getirilmesi zor vasıfları hâiz bir sahâbî olarak İslâm ile şerefledikten sonra, geri kalan kırk küsur yıllık ömrünü savaş cepheleri arasında geçirmiş, sabır, sebat ve tevekkülle tamamlamıştır.

Hız. Peygamber (s) tarafından diplomatik misyonla görevlendirilmiş sahâbîlerin hayatlarına ve yerine getirmiş oldukları diplomatik görevlere ilişkin yapılacak detaylı araştırmalar, hiç şüphesiz İslâm diplomasi literatürünün gelişmesine katkı sunacağı gibi, dönemin uluslararası ilişkiler tarihine de ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fî târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut: Dârü's-Sâkî, 2001.
- Altungök, Ahmet - Yıldırım, Taner. *Siyasi Açıdan Arap-İran İlişkileri - Sâsânîler Dönemi Sonuna Kadar - (MS 226-652)*. İstanbul: Mutlu Basım, 2015.
- Âmidî, Ebû'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ. *el-Mütelif ve'l-muhtelif fî esmâ'i's-su'arâ ve künâhüm ve elkâbihim ve ensâbihim ve ba'zı şî'rihim*. Nşr. Fritz Krenkow. Beyrut: Dârü'l-Ceyl, 1991.
- Apak, Adem. "Habeşistan Hicreti Üzerine Mülâhazalar". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 2 (2017): 27-44.
- Apak, Adem. "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in İslâm'a davet elçilerinden Abdullah b. Huzâfe (r.a.)". *Diyanet Aylık Dergi* 239 (2010): 62-64.
- Avcı, Casim. "Kisrâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisra>
- Avcı, Casim. *İslâm-Bizans İlişkileri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.
- Balcı, İsrâfil. *Hz. Ömer Döneminde Diplomasi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Başaran, Selman. "Alkame b. Mücezziz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 8 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/alkame-b-mucezziz>
- Belâzürî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbü'l-eşrâf*. Thk. Riyâd Ziriklî & Süheyl Zekkâr. 13 cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Fütûhu'l-büldân*. nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' & Ömer Enis et-Tabbâ', Beyrut: Müessesetü'l-Ma'ârif, 1987.
- Björkman, W. "Diplomatic". *The Encyclopaedia of Islam New Edition* Ed. B Lewis. Leiden: Brill, 1991, 2/301-316.
- Boynukalın, Mehmet. "Nisa Suresi'nin 59. Ayeti Örneğinde Fıkıh Usulü'nün Kur'an'dan İstinbatı". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 37 (2017): 35-57.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Câmiü's-Sahîh*. Nşr. Takıyyüddîn en-Nedvî. 15 cilt. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *et-Târîhü'l-kebîr*. Thk. Muhammed Abdülmuid Han. 8 cilt. Haydarabad: Dâiretü Mearifî'l-Osmaniyye, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. *Sahîhü'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Çağrıçı, Mustafa. "Da'vet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 26 Mart 2019) <https://islamansiklopedisi.org.tr/davet>
- Christensen, Arthur. *İrân fî ahdi's-Sâsâniyyîn*. çev. Yahyâ el-Haşşab Beyrut: Dârü'n-Nahdatî'l-Arabiyye, 1982.
- Daş, Fuat. *Cahiliye Döneminde Arap Savaşları*. Hiperyayın: İstanbul, 2019.
- Demircan, Adnan. *Râşid Halifeler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eşas b. İshak el-Ezdi Ebû Davud es-Sicistani, *Sünenu Ebû Dâvûd*. thk. Şuayb el Arnaut vd. 7 cilt. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009.

- Enes b. Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Mustafa el-Azâmî. Ebûdabî, y.y., 2003.
- Fayda, Mustafa. *İslâmiyet'in Güney Arabistan'da Yayılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982.
- Fezârî, Ebû İshak İbrâhîm b. Muhammed b. Haris. *Kitâbü's-Siyer*. Thk. Fârûk Hamâde. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987.
- Halebî, Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed. *es-Sîretü'l-Halebiyye (İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn)*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2006.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr Ferâhidî. *Kitâbü'l-Ayn*. Thk. Mehdi Mahzûmî & İbrahim es-Samarrâî. 8 cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Mart 2020) [https:// islamansiklopedisi.org.tr/hudeybiye-antlasmasi](https://islamansiklopedisi.org.tr/hudeybiye-antlasmasi)
- Hamidullah, Muhammed. *el-Vesâiku's-siyâsiyye: Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi, ts.
- Hamidullah, Muhammed. *Hazreti Peygamber'in Altı Orjinal Diplomatik Mektubu*. çev. Mehmet Yazgan İstanbul: Beyan Yayınları, 1990.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti*. çev. Salih Tuğ. 2 cilt. İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1963.
- Hattâb, Mahmûd Şîr. *Süferâü'n-nebî sallallâhü aleyhi ve sellem*. Cidde: Dârü'l-Endülüs el-Hadrâ, 1996.
- Iqbal, Afzal. *The Prophet's Diplomacy: The Art of Negotiation as Conceived*. Delhi: İdare-i Edebiyat-ı Delhi, 1981.
- İbn Abdülberr en-Nemerî, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsım. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. Nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî. Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1992.
- İbn Abdülhakem, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah. *Fütûhu Mısır ve'l-Magrîb*. Thk. Muhammed Huceyrî. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Sikâtüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târîhu medîneti Dimaşk*. Thk. Muhibbüddin Ebû Said Ömer b. Garamel-Amrî. 80 cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer İbn Habîb Muhammed b. Habîb b. Ümeyye Bağdadî Hâşimî Muhammed, *el-Münemmak fî ahbâri Kureys*. Nşr. Hurşid Ahmed Faruk. Beyrut: Âlemü'l Kütüb, 1985.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed. *el-İsâbe fî temyizi's-sahabe*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud & Ali Muhammed Muavviz. 8 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, 1995.

- İbn Hadîde, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hadîde Ensârî, *el-Misbâhü'l-mudî fî küttâbi'n-nebiyyi'l-ümme (s.a.v) ilâ mülûki'l-arz min Arabi ve Acemi*, nşr. Muhammed Azimüddin. 2 cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî. *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*. Thk. Seyyid Aziz Bey. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 2000.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sekkâ. 2 cilt. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 21 cilt. Cize: Hicr li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 1999.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Abdülvahid. 3 cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zührî. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Thk. Ali Muhammed Ömer. 80 cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hanci, 2001.
- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed. *Uyûnü'l-eser fî funûni'l-megâzi ve's-şemâil ve's-siyer*. Thk. İbrahim Muhammed Ramazan. 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kalem, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *el-Muntazam fî tarihi'l-mülûki ve'l-ümem*. Nşr. Muhammed Abdülkadir Ahmed Ata, Mustafa Abdülkadir Ata. 19 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. Ali Muhammed Muavviz & Ahmed Adil Ahmed Abdülmevcud. 8 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddîn Ali b. Muhammed b. Abdülkerim. *el-Kâmil fî't-târîh*. 12 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1965.
- İbnü'l-Ferrâ, Ebû Ali el-Hüseyn b. Muhammed. *Rusulü'l-mülûk: ve men yasluhü'r-risâle ve's-sefâre*. Nşr. Selâhaddin el-Müneccid. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1972.
- İbşîhî, Şihabüddin b. Muhammed. *el-Müstetraf fî külli fennin müstezraf*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk b. Musa b. Mehran. *Delailü'n-nübüvve*. Thk. Muhammed el-Haddad. 2 cilt. Riyad: Dârü'n-Nefâis, 1986.
- Kapar, Mehmet Ali. *Diplomat Sahabiler*. Konya: Palet Yayınları, 2000.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî İdrîsî. *et-Terâtibü'l-idâriyye: Hazreti Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*. çev. Ahmet Özel. 2 cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Sehm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Erişim 18 Mart 2019). <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehm-beni-sehm>
- Macit, Yusuf. "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2012): 28-44.

- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir. *el-Bed' ve't-târîh*. 6 cilt. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, ts.
- Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf. *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*. Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. 35 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982.
- Murphy, R. Stephen. *İslam Tarih Metodolojisi*. çev. Murteza Bedir & Fuat Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Mübârekfûrî, Safiyyurrahmân. *er-Rahîku'l-mahtûm*. Dimeşk: Dârü'l-Asmâi, 2006.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburî. *Sahîh-i Müslim*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1956.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindi el-Burhânî. *Kenzü'l-ummâl*. Nşr. Bekrî Hayyânî & Saffet Sekkâ. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Naskali, Esko. "Sâsânîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 13 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sasaniler>
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Önkâl, Ahmet. *Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2016.
- Öz, Şaban. *İslâm Tarihi*. Çizgi Kitabevi: Konya, 2013.
- Öztürk, Levent. "Necâşî-Ashame", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 4 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/necasi-ashame>
- Öztürk, Levent. *İlk Hicret Habeşistan*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- Râhilî, Süleyman. *es-Sefâretü'l-İslâmiyye ile'd-devleti'l-Bîzantiyye*. Riyad: Mektebetü't-Tevbe, 1993.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. Thk. Ahmet Arnaut. 29 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turas, 2000.
- Sibt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemseddin Yusuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*. Thk. Ammâr Bicavî. 23 cilt. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.
- Sivrioğlu, Ulaş Töre. "İlk İslâm Fetihleri ve Sâsâni Devleti'nin Çöküşü". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları* 10/9 (2015), 398-318.
- Sönmez, Abidin. *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2011.
- Süfyânî, Fâzıl Abdullah Rıdvân, "Rusulü'n-Nebiyü (s) ilâ Mulûki'l-Acem", *Mecelletü Câmiati'l-Melik Abdilazîz: el-Âdab ve'l-Ulûmi'l-İnsâniyye* 17/2 (2009): 3-59
- Süheylî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-Sîreti'n-nebeviyye li-İbn Hişâm*. Thk. Abdurrahman el-Vekil. Kahire: Dârü'n-Nasr, 1967.

- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn eş-Şâfiî. *el-Câmiu'l-kebîr*. Thk. Muhtar İbrahim el-Hâic & Abdülhamid Muhammed Nidâ & Hüseyin İsa Abdüzzâhir. Kahire: el-Ezherü's-Şerîf, 2005.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî eş-Şâfiî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, Thk. Şeyh Âdil Ahmed Abdülmevcud & Şeyh Ali Muhammed Muavvez. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Şarhâni, Hasan Ali - Tarîm, Muhsin Râşid. "Üslûbu'r-resûl sallalâhu aleyhi ve alihi ve selleme fî ihtiyâri suferâihi", Mecelletu Âdâbi Zî Kâr 8/2 (2012), 101.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Kahire: Mektebetü ibn Teymiyye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*.nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 11 cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'ârif, ts.
- Teymî, Ebü'l-Kâsım Kıvâmü's-sünne İsmail b. Muhammed b. Fazl Talhî İsfahânî. *Kitâbu Delailü'n-nübüvve*. Thk. Muhammed el-Haddad. Riyad: Dâru Taybe, 1989.
- Tomar, Cengiz. "Mısır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Nisan 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/misir>
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî. *el-Megâzî*. 3 cilt. Nşr. Marsden Jones. Beyrut: Dârü'l-Âlemî, 1989.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî. *Fütûhu's-Şâm*. 2 cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Yardım, Ali. "Abdullah b. Huzâfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mart 2020) <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-b-huzafe>
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk. Şuayb el-Arnaut. 25 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Zerrinkûb, Abdülhüseyin - Zerrinkûb, Rûzbeh. *Sâsânîlerin Siyasî Tarihi*. çev. Ali Hüseyin Toğay. İstanbul: Önsöz Yayıncılık, 2019.